

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Be-reshit

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1836 oder 1837]

א תישארב

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8807

בראשית א

תרגום אשכנזי לג

א (א) אים אנפאננע ערשוק
נאטט דיא היממעל
אונד

א (א) בראשית ברא אלהים את
השמים
ב' רכמי

תרגום אונקלוס

א (א) בקדמין ברא יי ית
שמיא
בראשית אמר רבי יצחק לא היה לריך להתחיל את החזרה
אלא מהחדש הזה לכם שהיא מלוח ראשונה שנלטו בה
ישראל ומה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת
להם נחלת גוים (תהלים קי"ח) שאם יאמרו אומות העולם לישראל לטעים אתם שנבטת' ארלות ז'
גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברכונו נתנה להם
וברכונו ועלה מהם ונתנה לנו: בראשית ברא. אין המקרא הזה אומר אלא דורשני כמו שדרשו רז"ל
בשניל התורה שנקרא' ראשית דרכו (משלי ח') ובשניל ישראל שנקראו ראשית תבואתו (ירמיו' ב'). והאם
באז לדרשו בפשוטו כך פרשהו בראשית בריית שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו ומשך ויאמר אלהים
יהי אור. ולא בא המקרא להורות סדר הבריית' לומר שאלו קדמו שאם בא להורות כך היה לו לכתוב
בראשונה ברא את השמים וגו' שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה שלאחריו כמו בראשית
ממלכו' יהויקים (ירמיו' כ"ו) ראשית ממלכתו (בראשית י') ראשית דגניך (דברים י"ח) אף כן אף אתה
אמר בראשית ברא אלהים וגומר כמו בראשית ברוח ודומה לו תחלת דבר ה' בהושע (הושע א') כלומר
תחלת דבורו של הקב"ה בהושע ויאמר ה' אל הושע וגו'. וא"ת להורות בא שאלו תחלה נבראו ופירשו
בראשית הכל ברא אלו ויש לך מקראות שמקראים לאונם וממעטים תיבה אחת כמו כי לא סגר דלתי
בטני (איוב ג') ולא פירש מי הסוגר. וכמו יש את חיל דמשק (ישעי' ח') ולא פירש מי ישאלו. וכמו
אם ישרוש בנקרים (עמוס ו') ולא פירש אם ישרוש אדם בנקרים וכמו מגיד מראשית אחרית (ישעי'
מ"ו) ולא פירש מגיד מראשית דבר אחרית דבר. אם כן תימה על עלמך שהרי המים קדמו שהרי כתיב
ורוח אלהים מרחפת על פני המים ועדיין לא גלה המקרא בסדור הקודמים והמאחרים בראשית המי'
מחי היתה הא למדת שקדמו לארץ. ועוד שהשמים מאז וממיום נבראו. ע"כ לא לימד המקרא בסדר
המוקדמים והמאחרים כלום: ברא אלהים. ולא אמר ברא ה' שנתחלה עלה במשנה לבראשית במדת

ב א ו ר

א (א) בראשית, כמו נתחלה ואונקלוס תרגם בקדמין, ואינו סמוך, כמו קרבן ראשית
(ויקרא כ"ב י"ב), וירא ראשית לו (דברים ל"ג כ"ח), ותרגום ירושלמי בסוכמא ברא,
אף הוא מענין תחלה, לפי שהחכמה ראשית דרכו של הקב"ה קדם מפעליו, והענין שהחכמה
חכונ אל החנלית הנרלה בדרכים ישרים, והתכלית הוא אחרון במעשה ותחלה במחשבה,
ויחנן א"כ לומר שהראשית הוא החכמה ובה ברא הקב"ה את כל מה שברא: ברא, הנחתו
הראשונה על ההולאה מן האפס אל היש, עשה מה שאינו ישנו, והועתק גם אל חוספת
יש ורבות העלם וכמו: אח, הוא סימו הפעול בכל מקו' שהוא, ולכן הוא לפעמי' סימן

ה מ ע מ ר

א (א) אלהים, הנכון לדעתו בדעת הרשב"ע שכן אלהים ברבים ע"ד כבוד כמו אדון ובעל
שואמר מהם אדונים קשה ולקח בעליו וכדומה. ורש"י ז"ל פ"י ע"פ דברי חז"ל שאמרו
ברא אלהים ולא ה' לפי שנתחלה עלה בדעתו לברוא את העולם במדת הדין וכו', והנה לא
איש אל ויתנהם, ואשר יעלה במחשבתו כבר נעשה לא יחליפנו ולא יימיר אומר, אולם כוונת
דבריהם לדעתו כך הוא, כי כבר העירו גם חכמי ישראל גם חכמי האומות ראשונים וגם אחרונים
על הקילוף אשר בפרשיות של מעשה בראשית, כי בפרשה ראשונה נזכר תמיד אל הים לבדו
ובפרשה שנייה המתקלת אלה תולדות השמים והארץ וזכיר ה' אלהים וע"ז השיבו ז"ל כי יען
בפרשה ראשונה לא נזכר דבר מחטף האדם ולולא חטא היה העולם יוכל לעמוד במדת הדין,
כי הדין נותן שיהיו כל הנבראים נפעלים כפי טבעם וכפי מקו' הנריאה אשר שם למו הנורא
יחנך בהנראס, וגם מדרך משפט הוא כי לדיק בלדקתו ימיה ואינו לריך למדת הרחמים
והחנינה שהוא מה שלא יחויב מפאת המשפט והלדק, ולכן נזכר רק שם אלהים; אולם בפרש'
השנית שספר חטא אד' ומרדו וא"כ היה ראוי להכתירו, לולא חמלת ה' עליו הנילה ממות
נפשו והאריך לו אסו, ולזה הזכיר את השם הוכנח המורה על טובו ומסדו בנ"ת. והנה כל

אונרדיא ערדע. (ג) דיא ערי
דע

השמים ואת הארץ: (ג) והארץ

ר ש י

היחה
הרגום אונקלוס

הדין ורלף שאין העולם מתקיי' והקדים מדת רחמים ושחפה
למדת הדין והיינו דנתיב ביום עצות ה' אלהים ארץ ושמים:

הוח

ב א ו ר

(תקוהטין) ולפעמים סימן (תקוהטין), כי בכל בניני האבות הנקראים בל"א (התנדענדע
צייטווארטער) נושא המאמר הוא הפועל ויסומן בסי' (תקוהטין), ומקבל הפעולה יחובר
אליו בסימן (תקוהטין), כמו במאמר הזה אלהי' הוא הפועל ויבא בל"ה בסימן (תקוהטין)
והשמי' והארץ הם מקבלי הפעולה, ויבואו בסימן (תקוהטין), ובכל בניני התולדות הנקראי'
בל"א (ויידענדע צייטווארטער) מקבל הפעולה הוא בעלמו נושא המאמר, ד"מ השמי' ובראש
בל"א (דער הייזעל חזיט ערסעפפען ווארטערען). והנה לשונות העמי' נחרו לסמן הנושא הוא
בסימן (תקוהטין), כדון נושא המאמר, אף שהוא גם המקבל, ובעל ל"הק יסמנהו בסי'
את, בנתינת היותו מקבל הפעולה, כמו ולא יאכל את נשרו (שמות ב"א כ"ח), ויושב את
משה (שם י"ח), יתן את הארץ (במדב' ל"ב ה'), ורבים ככה, ושמו זה הכלל. ואמר ברא
בלשון יחיד אף שתיבת אלהי' על משקל רבים, כבוול' בזה כי המלה עקרה אל שהוא לשון כח,
ויאמר אלהי' על היחיד ב"ה שהוא בעל הנחות כלם: השמי', כולל את כל אשר בהם וכן הארץ,
אמר בתחלה דרך כלל שבראשית כל הדברי' הוליא הקב"ה את השמי' וכבראיתיהם והארץ ומלואה
מן האין המופלט אל היש, ולא פרט בזה דבר, באשר אמרו רז"ל כח מעשיו הגיד לעמו,
להגיד כח מעשה בראשית לבשר ודם אי אפשר, לפיכך סתם לך הכתוב בראשית ברא אלהים
את השמים ואת הארץ: (ב) והארץ, שמוש הו"ו הזה אינו לחזור, כי שמושי הו"ו רבים,

ה מ ע ר

עלה היעולה מאת השם ית' בנתינת האדם שהוא בעל בחירה ורלון אם לחסד ואם לשבט, הוא
אך נתנאי אם יאמן את הדרך אשר נחר בו אם לטוב ואם לרע, אמנם אם יעזוב את דרכו
גם עלת עליון תשמנה (ואך באופן הזה תמלא פעל נחם אלנו ית' דוק ותשכח), כי בדברים
הנוגעים בנתינת האדם, על כרחו אנו לריבים לדמות בנפשו באלו יחעלם הקב"ה ממנו,
(והדברים עתיקים), ולזה יולדק היטב שנתחלה עלה במחשבתו לברוא העולם במדת הדין,
ולכסוף ראה וכו' והנן. ומה שאמר ר' אנהו שברא נתחלה העולם במדת הדין והחריבו וחרו ובראו
במדת הדין ובמדת הרחמים, כבר כתב רבינו אליה מזרחי שלא הזכיר רש"י זה לפי שהוא רחוק
מאד מן השכל האנושי. אה, עיין בבאור בענין יחס הפעול בבניני הפעולים, ובדברים האלה
כתב גם בהקדמתו לחיבה בנדר חלקי הדבור, והוא כי יולדק לאמר ג"כ את התפוח נאכל ע"ש,
ואחריו החזיק המדקדק המפורץ בן זאב בספרו תלמוד לשון עברי'; אולם לבני לא בן יחשוב,
כי לדעתי נמנע הוא שיבוא מאמר בלי יחס הישר כלל לא בפועל ולא בכח, ומה שראו ויושב
את משה יס' את הארץ ובדומה, הוא רק אם יקדים הפעל בגוף נסתר לפני השם כי אז נכלל
בו בניו סתמי (עם) כנודע, וא"כ כבר יש כאן יחס ישר, ומדרכי לשונות העמים לנוא במאמרים
כאלה שני יחסי הישר (עם וואורדע לוריקגעפיהרט משה) הכנווי (עם) והשם משה שניהם
ישרים, ובלשון עברי יסמן באופן הזה את השם ביחס הפעול לפי שראו בנדר נושא סתמי בראש
המאמר, אבל אם יקדם השם והפעל יסמך עליו ואז השם לבדו הוא נושא המאמר, אינו מן
הראוי לסמן אותו ביחס הפעול, וא"כ את התפוח נאכל את השמים בבראשית יהיה נגד משפט
הלשון, ומה שראו ואת הארץ לפניו מבערת (ירמי' ל"ו כ"ב) ענין את לדעתי הוא כאן כמו גם
ובאלו כתוב המלך יושב בנית החורף וגם הארץ לפניו מבערת, ובמרו שתרגם יונתן וברא הארי
ואת הדוב (ש"א י"ד ל"ד) ואתה אריא ואף דונא; או ששעור הכתוב וברא היתה מבערת
(אזכר חק קחאינע וואר עם זאגעלנינדעט) כי מלינו הו"ו במקום ב"ת השמוש (עיין רד"ק שרש
את), ויונתן תרגם וית נורא קדמוהי מדלקין, והעתיק הוראת הפעול לפועל. השמים, כתב
הראש"ע: בה"א הידיעה להורות שעל אלה הנראים ידבר עכ"ל, וכוננו שבמלת השמים לא
נכללו המלאכים, וכמו שאמר בפסוק שאמר זה הו"ל: כי לא דבר משה על הע"הב שהוא עולם
המלאכים כ"א על עולם ההויה וההשקפה, והספראים ששמים בפסוק הראשון הם שמי שמים

בראשית א

היתה תהו ובהו וחשך על פני

חרגום אשכנוי לד

דע אבער וואר אונפערמליך
אונד פערמישט, פֿינסטער-
נים אויף דער פֿלעכע דעס אָב-

חהום

חרגום אונקלוס

הות צדיא וריקניא וחשוכא פריש על אפי

חהומא

(ב) תהו ובהו. תהו לשון תמה ושממון
שאלס תורה ומשחומס על כהו שנה:
תהו. אשטור"דישון בלע"ז: כהו. לשון
רקות ולדו: על פני תהום. על פני המי'

ב א ו ר

כאשר הודעתך בהקדמה, ובאן הוא להמשך המאמר, פתח במה דסי' באומר ואולם הארץ
שאמרתי, ולכך הוא מוטעם בטעם רביע, ובאמת לא דבר משה על העולם הנא שהוא עולם
המלאכי' בפרט, וכללו עם השמי' שזכר בריאתם בפסוק ראשון, ואולם מעולם ההווה וההשקפה
הנתון לבני אדם דבר בפרט והתחיל מהארץ: חהו, דבר המתהה בני האדם, ברש"י אשטור"די"שון
בלע"ז, והוא עטורדיסא"נע, ובל"א (בעטייבענד) לשון תמה ושממון, הכוונה שהיתה הארץ
בתחלת בריאתה בלי סדר נאות אל התכלי' המכוון מאתו ית': ובהו, מלשון בו הוא, שהיתה
בוללת יסודות כל הנבראים הגשמיים, ושרש תהו ובהו, תהה, כהה, והווי"ן תחת הה"א

ה מ ע ר

(ושמי השמים הוא לדעתו כדור האש הסמוך אל כדור הלבנה כמו שבאר בתהלים קמ"ח ד',
וגם מזה לא דבר משה לפי שהוא למעלה מגלגל הירח) מה יעשו בארץ וכו' ע"ש, ודבריו נכונים
למנין כי לא היתה כוונת החורה כלל להורות כי ה' ברא כל, כי צעת ההיא האמינו בזה כל
באי עולם. ואם גם לדעתם יש אלהים רבים, בכל זאת המה מושלים תחת יד אל עליון קונה
שמים וארץ, גם לא בא ספור הנריאה להוליא מלבנו האמונה בקדמות האומר באשר השגו רבים
מזיקרי בני עשנו, כי לא עלה זאת על דעת איש בימים ההם ורק חכמי יון אשר העמיקו לומר
ולחקור בחכמת מה שאחרי הטבע מלאו קדים בטום בספרות דקות ולנומות באלה, ולמחקרים
האלה לא עם משה את דברו, ותורתו מורשה רק לקהלת יעקב אשר לא שלחו ידם במקורות
עקומות. ולזה לא תמצא בשום מקום שהזכירה החורה שלא להאמין בקדמות העולם רק שלא
לאמין באל זולתו, ושלא להגשים את עצם ה' חלילה, כי בזה טעו כל יושבי תבל, אבל במקדש
העולם לא עלה על לב איש לספק; אולם עיקר סיפור מעשה בראשית היה להודיע כי ימי
הבריאה ששה המה לפי שהוא ששה למות שבת שהיא יסוד גדול באמונת ישראל, וכאשר בא
בעשרת הדברים כי ששת ימים עשה ה' וגו' ולכן לא דבר רק מיבורי תחת, קרוני חמר, כי עליהם
נאמר מלת עשה, ואם גם יבוא בבחינת הפועל שהוא השם ית' רק בדרך השאלה, עכ"פ מלד
הפועלים יולדק בדרך אמתי פעל עשה, כי המה נתפסים במקום ובעלי תמונה מיוחדת,
אולם על הרומנים לא תפול מלת עשה רק ילירה לבד, וא"כ לא יולדק לומר כי הפועל
ית"ש שבת בזמן מן הזמנים מלעשות אותם. (ב) והארץ, אמר הראב"ע ואל תחמה על וי'ו
והארץ כי פירושו כפ"א רפה בלשון ישמעאל וכמוהו ואד יעלה מן הארץ ע"כ, ונדר קראתי
זה שנים בספרי שפתי ישנים לחכמים מביני לשון לבאר לי חובן הענין הזה אשר הניח הראב"ע
במה מקומות, וגם יתר המפרשים הזכירוהו, כי אני לא זכיתי להבינו בכל מקום שהוא עם
השגה שלמה, ויתן ה' את שאלתי כי בא אלי מכתב מאת ידידי לעיר לימים וישש בבמה המושלם
והמפואר מו"ה יוסף ווייסע מעיר באסקאוויטץ נ"י, ודבריו מלאים זיו המליכה ומפיקים נוגה
האמת, והוא באר היטב הענין הזה ברוחב בינה, ואעתיק את דבריו אלה לסניך קורא נעים
וישמח לכך גם אתה וכה דבר: הן לשונות בני האדם בקדמותן, תשויה לאנוש בימי ילדותו,
וכאשר יקצה על הילד לנטח בשפתיו את כל יסודי הדברים וגבוליהם והלטרפס במלות מכוונות
ומדויקות, כ"א ישמש לכל מיני העיטוף והיסוס בסימן חיבור הכולל (חונד — חונד), כן גם
השפה בשחרותה לא תרחיב עוד את גבולה ולא תמצא מלין די באר לכל מושגי הכטרפות ולא
תדלילם בד בבד בשיעור דק ומלומס, עד אשר יגדל הילד ויארכו ימי השפה, ואז ההנרש
וההכגל ילמד את שניהם לבאר כל מאמר וכל יחס במלות מיוחדות ומובדלות, מבלי תת יד
לשום ספק או מכונה. והנה שפת עברית ואשוחה הערבית (היא הנקראת כפ"א הראב"ע לשון

ה' 5 (חונד) קדמ

תרגום אשכנזי

בראשית א

תְּהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־

ברונדעם, אונרדער נעטטלי
צע נייסט וועבענד אויף דען
וואס

פני

ר ש י

תרגום אונקלוס

תְּהוֹמָא וְרוּחָא מִן קֳדָם יי מְנַשְׁבָּת עַל־

שעל הארץ: ורוח אלהים מרחפת. כסא
כבוד עומד באויר ומרחף על פני המים

אפי

ב א ו ר

כמו ושחיו ארלה (בראש' י"ח ב') ותרעינה באמו (שם מ"א ב'): ורוח אלהי וגו', אעתיק
לך פה פי' החצר למלך הכוזר בשנוי לשון קלח, והוא במאמר רביעי (סימן כ"ה), המים הם
כנוי ליסוד וסוד הראשון המשוהף לכל יסודות הנברא' החמריים, והוא כולל לורות כל
החמרי' בנפ, וחפץ האל יתברך סובב אותו וממלי' בו כפי אשר תגזור חכמתו את כל הנורות'
בפועל, וקרא את החפץ ההוא רוח האלהים כמה שנאמר עקב היתה רוח אחרת עמו (במדב'
י"ד כ"ד), ותהי' הכוונה שהי' החומר הראשון הנברא בלי איכות וזורה הנאות אל התכלית,
אבל כולל כל הנורות בנפ, והוא תהו ובהו, והחפץ האלכי מרחף עליו ונותן בו את הנורות
ההם בפועל - ודמות החמר הטבעי עם המים דמיון נכון עד מאוד, כי כל מה שהוא עב מן
המים, לא ישחיו פעולות הטבע בכל חלקיו, לפי שהם חזקים ושומרי' את מתכונתם, והוא
הנדל פעולת המלאכה מן פעולת הטבע, כי הפועל המלאכותי לא יתן את הנורה כי אם
בשעת החמר לא בכל חלקיו הפנימיים, לכן תהיינה כל פעולות החרש המלאכותי בנוף הארצי
הקשה, לא בן הטבע כי הוא פועל בכל חלקי הדבר ומלייר את תוכו ופנימיותם, ואין הוה
טבעי כי אם אחרי שהי' בתכונת המים זכ נגר, ואם אינו כן לא יקרא הוה טבעי כי אם
מלאכותי או מורכב מקרי, (וכן אמרו רז"ל מלת ב"ו אינו יכול לצוד זורה במים אבל הקב"ה
לר זורה במים), ובעודנו בתכונת המים הנגרים יפעול בו הטבע ויזייר את תוכו, אחר כן
יחקשה מה שילטרך להתקשות, ע"ש: והנה הרמב"ן והראב"ע פירשו ורוח אלהים על האויר
היסודי, וסמך הרוח אל השם לדעת הראב"ע בעבור היותו שליח בחפץ השם ליבש המים,
ולדעת הרמב"ן בעבור שהיא דקה מכולם, ויש מי שפי' שסמך אותו אל השם לפי שהיתה
חזקה כי כן מנהג הלשון כשירכה להגדיל הדבר קומך אותו לאלל כמו עיר גדולה לאלהים (וינה
ג' ג') כהררי אל (תהלים ל"ו ז') ארזי אל (שם פ' י"א) ותהי' לחרדת אלהים (שמואל א' י"ד
ט"ו), ויהי' לפי' תרגומו בל"א (איון טטורקער ווינד וועהענד), אבל רש"י ז"ל פי' ו"ל כסא
כבוד עומד באויר ומרחף על פני המים ברוח פיו של הקב"ה ובמאמרו כיונה המרחפת על הקן
אקובט"ר בלע"ז, והוא בל"א (בריטען), ואולי תהי' זאת גם כיוונת רש"י לכנות החפץ האלהי
ביצירת הנבראים בשם כסא כבוד: ולפי הסברא לא בא הכתוב לסדר פה עניני היסודות הארבע
והיאך הם מסודרים זה במעלה מזה ע"פ טבע גסותם ודקותם, כי אין זה מעניני התורה
או האמונה: גם מלת מרחפת תורה על פי' זה שענינו תנועה קלה דממה דקה נקראת
בל"א (וועבען), אבל על האויר היסודי המושב בנח רגיל הכתוב לומר בו נשב או נשף כמו
נשפת ברוחך (שמות ט"ז י') כי רוח ה' נשבה בו (ישעי' מ' ז') יש רוחו יזלו מים (תהלי'
קמ"ז י"ח), וב"ה בנ"ר פ' ב' מנשבת אין כתיב באן אלא מרחפת בעוף הזה שהוא מרפרף
בנופיו וכנסיו נוגעות ואינן נוגעות, ובירושלמי דאין דורשין מפרש נאמר באן רחוף ונאמר
להלן על גוזליו ירחף (דברים ל"ב י"א) מה להלן נוגע ואינו נוגע אף באן וכו', ולכן נחר גם
המתרגם האשכנזי לתרגם ע"פ ביאור החכם הכוזרי: פני, השעת הנראה מכל גשם נקרא
פנים, והוא אל מפני האדם הנראים בהשקפה הראשונה: חהום, לדעת הרד"ק (בשרשים

ה מ ע ר

קדר או לשון ישמעאל כמו שהראית מדבריו בסוף פירושו הראשון (לשיך השיורים) הן הישנות
מכל הלאונות הנודעות לנו, ומפני הוסדם בשחרות דור אנוש, לזה נשארו להן עוד אותות
ורשומים רבים על זמן הילדות ההיא (ולי מה יקרו רעיוניך הנעימים והמקומים בענין זה בספרך
תל"ע), ואחד הרשומים האלה הוא, כי דבק בהם מנהג העלומים להשתמש על רוב היסוסים
והקשורים בסימן חיבור הכללי, והוא וי"ו הע"ט וף בעברית (אם ישר ואם מהופך כי אף
הוי"ו המהפך לא יתפל מהיות לו הוראת הקישור, רק שהנקודה והענין יוסיפו לו על זה גם
הוראת ההיסוף) ובערבית פ"א רפה כידוע, ומזה המנהג בשתי הלאונות, אם יקדם

בראשית א

תרגום אשכנזי לה

פני המים: (ג) ויאמר אלהים יהי

וואססערן. (ג) דא שפראך גאטט: עס ווערדע ליכט, זא ווארד

אור

ר ש י

תרגום אונקלוס

אפי מיא: (ג) ויאמר יי יהי

ברוח פיו של הקב"ה ובמאמרו כיונה המרמפת על הקן אקוב"טיר בלע"ו:

נהורא

ב א ו ר

שרש תהום) הוא שם לרנני המים בכלל, והרמז"ן כתב כי המים שנגבל בהן העפר יקרא תהום, ויקרא קרקע הים תהום, ויולכס בתהמות כמדבר (תהלים ק"ו ט'), מוליכס בתהמות כסוס כמדבר (ישעי' ס"ג י"ג), ויתכן שהוא כנוי לתחתית המים היורדי' בעומק בלי גבול ותכלית קבוע, ולכן הושאל לדבר שאין לו תכלית, נאמר משפטיך תהום רבה (תהלים ל"ו ז'): המים, לשון רבים גם לא יתפרדו, והם על בנין שנים, כי הם זכרי' ונקיבות ומלא על לשון יחיד לא זרק עליו (כמדבר י"ט י"ג וכו'): (ג) ויאמר, מלת אמירה נכאן להורות על החסן, בדרך מה שאמר נפשך ואעשה לך (שמואל א' ב' ג'), מה תרנה ותספון, וכן ותהי אשה לנן אדניך כאשר דבר ה' (בראשית כ"ד כ"א), באשר רנה כי בן הוא הרלון לפניו או היא כנון מחשבה כמו האמרה בלבנה (ישעי' מ"ו י' ולפניו ב' ט"ו), ואמרו אלפי יהודה בלכס (זכרי' י"ב ה'), הענין לומר שלא היה בעמל וביגיעה כמעשה פועל ב"ת: וי"ו דויאמר מהסך העתיד לעבר וכן וי"ו דויהי אור, וישמשו גם להמשך המאמר וחבור הקודם עם הגמשך כאשר מתורגם בל"א (דע טפרטך, זע חזקת): יחי, מלת הויה מורה על מעשה הזמן העומד,

ה מ ע ר

סלק אחד מחלקי המאמר או המשפט, ונפרד בראש הענין מאשר החלקים, אז יחזר בסימן חיבור הכללי אל מה שאחריו, ויורה על אחד מן היחסים הראויים בזה, ולכן יבאר הראש"ע אנו ה' אלהיכם ולא תטמאו את נשמותיכם (ויקרא י"א מ"ד) וי"ו של ולא בהוראת על כן, ובס"א רפה בלשון ישמעאל, וכן ואשר לא שם לבו ויעווב את עבדיו (שמות ט' כ"א) הוראתו הוא עוב את עבדיו, וידמהו לס"ר בל"י, ובפסוק אס את הדגן הזה תעשה ויכלת עמוד (שם י"ח כ"ג) כתב שהוא במקום או ובס"ר בל"י, וכן בראשית ברא אלהים וגו' וחארץ היתה תהו, ביום השלישי וישא אברהם את עיניו, בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים, אשה כי תזריע וגו' וטמאה שנעת ימים, כנח עליהם הרוח ויחנבאו, אס יעברו ונחחם להם, ועוד הרבה כדומה, ככולס פי' הראש"ע היותם כס"ר בל"י, וממילא יובן שאין לוי"ו בזה תרגום כולל בלשון אחרת, כי אם אנו מוכרחים לתרגמו בכל מקום לפי עינו ויחסו המיוחד שהוא מורה עליו, ולזה כתב הראש"ע בזכריה (י"ד י"ז) ולא עליהם יהיה הגשם, כס"ר בל"י וכמוהו וביום השלישי וישא אברהם את עיניו וגו', ואין יכולת באדם לפרש זאת בלשון אחרת, כי לא ימלא זה הלשון כ"א בלשון ישמעאל ובלשון הקדש עכ"ל. וכמו שהיטבת להעיר (בספרך הנחמד שפתי ישנים) על שנוי ושינוי הדברים האלה (ר"ל על חסרון תרגום וי"ו בזה בלשון אחרת) בדברי הראש"ע (תהלים ס"ט ל"ג ושמות ט' כ"א) ונסלחת עליו שם, ועפמ"ש נכונו דבריו. — אך זולת זה מלאתי עוד סימן ילדות בל"הק, אשר ידמהו הראש"ע לס"ר בלשון ישמעאל: הן כאשר יכל העלם לדבר ודלו עוד שפתי מהתחיל את מאמרו במלה המכוונת, א נחש בו זכרונו באמלע הדבור מבלי יכולת להמשיכו, אז באזניו שמענו כי בצר לו יבצר ויכפיל את הקישור הכללי (חונד — חונד) ובקרב זה יחליפו רעיוניו כח להמנות החסרון ולזכור באת הנשכחות. וכן תמלא בלשוננו כי יתחיל מאמר או ספר שלם בסימן החיבור, ואלה שמות בני ישראל, ויקרא ה' אל משה, ויהי בימי אשורוש, וכדומה, וכן יבוא במנין שמות פרטיים וי"ו יתירה לפני הראשון מהם אף שהוא באמלע המאמר, (והוא כסימן הקריאה אלל הילד לרגש נפשו בהתעורר כח זכרונו), והראש"ע ידמהו לס"ר בל"י, ד"מ ואלה בני לבעון ואיח וענה (בראשית ל"ו כ"ג), ויניאו לנו איש שכל ונו' ושרביח (עזרא ס' י"ח), ודוגמת וי"ו יתירה לפני שם פרטי תמלא עוד בד"הי א' (ד' ט"ו, ה' כ"ד, ס' ז'). טרם אכלה לדבר, עוד אזכיר, כי מרבוי דמיון זה בלשון הראש"ע, הורגלו אס"כ גם שאר סבמים לאשר על יחסים ובאורים היתרים במאמר שהם כס"ר בלשון ישמעאל, ומלכד שאל דמיון זה כרד"ק (כארשים שרש אם, ובפירושו

תרגום אשכנזי

בראשית א

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (ד) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים

וַיִּבְרָא לִיכְט. (ד) נָאטט זאָה דאָ

את

תרגום אונקלוס

ר ש י

בְּהוֹרָא וְהוּא בְּהוֹרָא: (ד) וַיִּבְרָא יי יח בְּהוֹרָא

(ד) וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל. אף בזה אנו לריבים לדברי אגדה דאָהו

ארי

ב א ו ר

כמו ואתה הוה להם למלך (נחמי' ו' ו'), והשעור יהי האור נמלא, והאור הוא עלם וְ סמוגי קל התנועה סובב את הארץ עד למעלה מן הרוח, אם יולד בו תנועת הרעדה ע"י השמש והכוכבי' או ע"י אש ארבי יורה את חליו וקרנותיו על כל גוף עבור סביב על קוים ישרי' ובה זיהיר ויחיר את כל הגופי' המנומים מנוגה נגדו על קוים ישרים במקום עקרנותיו מגיעי' בלי מסך מבדיל, ואז יקרא אור בפועל ובהעדר התנועה ההיא יאמר אור נכח, ולזה יתכן הנריאה על האור אף שלא היו המאורות ברקיע השמים כי אם ביום הרביעי: ודקדוק מלת יהי משונה, לפי שהעי"ן והלמ"ד מאותיות אהו"י כי שראו ה"ה, והעתיד אָהִיָה יְהִיָה, וכשחבא במסרון הה"א כמנהג נחי למ"ד ה"א היתה ראוי' להיות אָהִי יְהִי, כמו מן בנה קנה וַיִּבְרָא וַיִּבְרָא, ולפי שאין דרך היו"ד לנוח אחר הסגול' בסוף התיבה, עם שמלאווה נחה נאמלע התיבה בעתיד לנוכחות ונסתרות מגי' למ"ד ה"א כשהנוגינה לפני היו"ד כמו מלך ביסוף תְּחַוִּינָה עֵינֶיךָ תִּרְאֶנָּה ארץ מרחקים (ישעי' לג י"ז), לכן ספנו התנועה' ושמו סגול' הה"א תחת היו"ד וחיך היו"ד תחת הה"א, ואמרו בהפסק כי הוא אמר וַיִּבְרָא (תהלים לג) מי זה אמר וַיִּבְרָא (איכה ג' לג) בזקף, שיש לו לפעמים משפט ההפסק, והקלו במלה זאת נאמלע המאמר ואמרו יְהִי אור, אָהִי קטבך שאל (הושע י"ג י"ד), והוה לרוב השתמש בשרש זה, וגם האור הוא מן פ"א הפעל כשיבא בשלימות אָהִיָה יְהִיָה, (ודעת בעל פתח דברי (דף פ"ג ע"א) שיקרה וַיִּבְרָא נפלא וַיִּשְׁפַּע (במדבר כ"א א') רק לפי שלא נמלאת אות היו"ד נקודה בשוא נע בסוף התיבה לכן הניחו היו"ד וחיך היו"ד הראשונה שמו תחת הה"א ואור הה"א תחת היו"ד, ויש לו ריע לזה השרש, והוא שרש חיה שממנו נאמר יְהִי תְּחִי לַסֵּבֶה הַנוֹכַח, ושניהם היו ראויים להיות בפתח האיתן וגם פ"א הפעל אף בבנין הקל להרבת הפ"א שהיא גרונית כמו וַיִּבְרָא וַיִּבְרָא וכן קין (בראשית ד' א') וַיִּחַץ את העם (שם לג ח') וַיִּחַץ בלין עיניו (מיכה ז' י"א), וכן ראוי לומר כאן אָהִי יְהִי, אָהִי יְהִי, רק שאין דרך היו"ד השרשיה להיות נעה בסוף התיבה, ובתב הראב"ע (בתחלת פ' שמות) מלת יהי היתה ראויה להיות כמו ירב המשא עליו (ד"ה ב' ב"ד כ"ז), ובעבור היות הה"א מן הבנין פתחו במלת יהי היו"ד הראשונה בקמן קטן עב"ל, ובלי ספק טעות הדפוס הוא, כי קמן קטן הוא הלירי, ולא מלאווה בלירי רק בסגול בהפסק, וכל' בפתח קטן שהוא הסגול, וכן הוגה במוש' עם הרש"ס שדפסם באמשטרדם, עוד כתב כי אין בבנין הקל פעל שיהי' האות האשרת בשוא רק זאת הגורה וגזרת ויחי, ותמה עליו ר"א בקור בס' ההרכבה בלות יו"ד, ואמר איך לא זכר וַיִּשְׁבּוּן יְקוּמוּן שהם עתידים מהקל מנחי העי"ן ובה האית"ן בשוא לסנת הנו"ן שנסוף, ואולי בוונתו בשאין בהן תוספת אות בסוף עב"ל, וגם הוא לא זכר תְּחַוִּינָה (בראש' לג ז') שהוא מהקל ואין הנו"ן והה"א נוספות רק לשמות הנוספות, אבל בוונתו בשאין בסוף רק אות אחת נחה לשמו: (ד) וירא,

ה מ ע ר

לד"ה א' ט' כ"ז), עוד נמלא בנושאי בלי הרמנ"ס בפ"א מהלכות יסודי התורה שנתב (על דבר רבינו יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מלוי ראשון ממלא כל הנמלאים וכו') ח"ל ומלת שם שכתב כאן רבינו אינו מורה על מקום (ר"ל שיקרא שיש שם מלוי ראשון) שהוא יתעלה אין לו מקום (ואיך יאמר שהוא שם הלא מלא כל הארץ כבודו), אבל מלת שם פה כפ"א רפה בלשון ישמעאל (ר"ל שנוסף) שלא לכורך, כמנהג לשונות רבות להוסיף במאמריהם סימן המקום שלא לכורך כלל, וכן גם בלשוננו הנרמנית: ווער ד'ח געהעט חייק וועגע דאָטטעס, ד'ח ד'ח רהען חייק דונקען גרעבע). ודומה לזה בפ"ג שהלכות משונה (הלכה ח' האורא שאין שם נבואה

בראשית א

הרגום אונקלוס לר

את האור כי טוב ויבדל אלהים

דאן ליכט, דאס עס גוט ויזיא, אונד אונטערשיעד צווישען דעם

בז

ר ש י

הרגום אונקלוס

ארי טב ואפריש יי

אזינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו ללדיקים לעתיד לבא ולפי שטעו כך

בז

ב א ו ר

ספן השם להוילי הדבר מן הנח אל ההוי' יקרא אמירה, ומפלו נקיום ההוה יקרא ראה, בענין וראיתי אני דקהלת (ב' י"ג) ובאשר אמרו ראה אני את דברי אדמון וכמהו ויאמר המלך אל כדוק הנהן הרואה אתה שנה העיר בשלום (שמואל ב' ע"ו כ"ז), הענין להורות כי עמידתם בחפז לבד, ואם החפץ יתפרד רגע מהם יאזנו לאין, ולכך אמר בכל מעשה יום ויום וירא אלהי' כי טוב, הרלוון שהיה הדבר בלנשו הלוורה הנזכרת שם על התכוונה הנאותה אל המכלית המכוון מאתו ית' ומסגמת עם הזכמה הקדומה שהיא ראשית דרכו אל הקב"ה, וכן רצה נקיום והתמדת הדבר ההוא על התכוונה ההיא, ובשאי באשר נשלם הכל אמר וירא אלהי' את כל אשר עשה והנה טוב מאד כאשר נבאר שם בעו"ה, וכן נהיות האור נמלא, רצה נקיומו לעד, והבדילו מן החשך, והוסיף לומר את האור, שאלו אמר סתם וירא אלהי' כי טוב הי' חוזר על בריאת שמי' וארץ, ולא גזר בהם עדיין הקיום, כי לא עמדו ככה כי אם נשתנו בימי הכריאה הבאים בשני ובשלישי, ואז גזר בהם הקיום ואמר וירא אלהי' כי טוב: ויבא, המלה הזאת זרה נדקדוק, והסנה היא בעבור שנתחברו בה העיין והלמ"ד מאותיות הנחות ששרשה ראה, וראוי להיות בתשלומה ויבא, רק בעבור שנעתקה הנגינה אל היו"ד פ"א הפעל, ולא תיות הה"א אחר הסגול שאין הנגינה תחתיה, ראוי שתפול הה"א וגם שוא הרי"ש והסגול יבוא תחת הרי"ש ולומר ויבא על משקל ויבאו מן פתח קנה או ויבא על משקל ויבא על כפוי רוח (תהלים י"ח י"א) משרש דאה, ובאשר מלאנוה באותיות אית", ויבא האשה (בראשית ג' ו') ויבא בחלום (שם ל"א י'), וכן ביו"ד בלי ווא"ו ההפוך ועתה ויבא פרעה (שם מ"א ל"ג), אבל בעבור שנשתמשו בזה השרש ביו"ד האית"ן יותר מן השאר שנו תנועתו להקל בהתחבר עמו ווא"ו החבור ואמרו ויבא, ובלא ווא"ו ההפוך לא נאמר ויבא, גם באשר אותיות אית"ן לא עשו כן לומר ויבא ויבא ויבא, ודעת ר' יהודה חיוג כי ויבא בא במשקל ויבא ממנו (במדבר כ"א א') ויבא במתח לבי (איוב ל"א כ"ז), וראוי להיות ויבא, ולא נקדוהו כן שלא יתחלף בקריאה עם ויבא מן ויבא המורים (שמואל ב' י"א כ"ד), מגזרת ירה בים (שמות ע"ו ד'), וכן דעת הראב"ע בס' לחות בשער בנין פעל, (וכן כתב בפירושו בס' וילא כ"ט ב' ע"ט), ובעל פתח דברי (ד' פ"ג ע"א) כתב כי לא נקדו ויבא בשוא תחת האל"ף לפי שאין דרך האל"ף להיות נקודה בשוא כשתבא בסוף המילה כי משפטה משפט היו"ד; ולי נראה שנקודה בפתח להרחיב על הרי"ש שיש לה דין הרחבה קלת כמו ויבא (שמות י"ד כ"ה). והנה הקל וההפעיל שזים במלה זאת, רק מן הענין תכיר, אבל לא מלאנוה בהפעיל רק פעם א' ויבא אחס את בן המלך (מ"ב י"א ד'), ופתח היו"ד שם על משפטו כי בתשלומו ראוי להיות ויבא:

ה מ ע ר

ובו' עב"ל. גם יתכן לומר שקרא בדברי הרמב"ם שם מלוי ראשון, ור"ל כי נוסף מלת שם במאמר (לרמוז אל הבורא הכולל כל השמות והתוארי' בתכלית השלימות) אף שהיה די "בל" הרמב"ם אם אמר שיש מלוי ראשון כמובן לכל יודע לשון, ויתורגם בלשוננו שיש שם מלוי ראשון (דחם עם חיון העכ"ט ע"ס וזעזען גיבט"ח. ג. וו., וועלכעס חק חללערערטען פאר-החדרען ווצר), עב"ד ידידי הכל' ודפח"ה. חחו, לועז רש"י אשטורדיסון, ופי' הרב המבאר שהוא עטורדיסחנט (בעטייבענד) נאלו הוא פעל ביווני, ואינו כן כ"א שם מופשט בל"ל כושנת, ונכתב עתה עטורדיסעמענט ונקרא עטורדיסעמענט, ושם הנושן כולל ג' נרדפים (ענטזעטלען, פערזוורונג, בעטייבונג) תמהון ושמהם ומהומה, וכמו שלועז ופי' שמות י"ד כ"ד ע"ט, ועיין מרפא לשון יומא פ"ג א' ד"ה תונבא, ובל"ע מלת תכו היא תאר, ולדעת רש"י תרגומו בל"ע עכטזעטלליך שאדם תוהז וכו'; ודע שרש"י דאוש פראג שנת רל"א נוסף בהו

תרגום אשכנזי

בראשית א

בין האור ובין החשך: (ה) ויקרא
אלהים לאור יום ולחשך קרא
לילה ויהי ערב ויהי בקר יום
אחד: פ

דעם ליכטע אונד דער פיני-
סטערניס. (ה) גאטט נענטע
דאזליכט טאג, אונד דיא פיני-
סטערניס נענטע ער נאכט;
דאזאנד אבענד אונד וואנד
מארגען, איין טאג.
גאטט

ר ש י

תרגום אונקלוס

בין נהורא ובין חשוכא: (ה) ויקרא
לנהורא יממא ולחשוכא קרא
ליליא ויהוה רמש ויהוה יממא חד:
ואמר

פרסכו ראהו כי טוב ואין נאה לוולחשך
שהיו משתמשים בערבוביה וקבע לזם
תחומר ביום ולזה תחומר בלילה: (ח) יום
אחד. לפי סדר לשון הפרשה היה לו
לכתוב

ב א ו ר

(ה) ויקרא, הקריאה בכלן היא ההבדלה המוגבלת בהם כשלנשו לורתם, גזר שילכו קרנות
האור על קיום ישרי וישנו לאחור בפגשם גוף עבור, וע"ז זה הוגבל תחום האור והחשך,
וכן אמרו יום הוא תחומך ולילה יהא תחומך: לילה, ה"א ווספת ואינה לנקבה כי המלה
מלעיל: ערב, תחלת הלילה יקרא ערב בעבור שיתערבו בו הנורות והמראות, ותחלת היום

ה ט ע מ ר

לשון ריקות ולדו אבוטי"ר בלשוננו ע"כ, וזהו בל"א (ועערהויש). (ד"ה). מרחפת,
פ"ר"י כיונה המרחפת על הקן אקובטי"ר בלע"ז, ותרגמי המעתיקים בויטען, ופעתקה זו
אינה מחוררת לי, ובדפוסם פראג רל"א חסר הבלע"ז, ובירמ"י כ"ד ט' סי' רחסו הולכים ונעים
כננפי לסור המרחף על קנו טרימבלי"ט בלע"ז וזהו בל"א לויטען, בעבען, אוינע טוועבעני.
דע בעוועגונג מ"ח"ען, ולדעתי בל"א באן טרמבלי"ר במקום אקובטי"ר, כי זה מסנים עם כוונתו
ועם פירושו בירמ"י טס. (ד"ה). המים, כתב הראב"ע: והמים לשון רבים ולא יחפרדו והם
על גנין שנים (ר"ל רבים הזוגי) כי הם זכרים ונקבות ע"כ, כוונתו כשאמר חז"ל אין טעה
יורדת מלמעלה אלא א"ב שנים עולין כנגדה מלמעלה, ועיין ב"ר פרשה י"ג שנקראו שם המים
העליונים זכרים והתחתונים נקבות, אולם כבר נאמר ויבדל אלהים בין המים אשר מתחת לרקיע
ובין המים אשר מעל לרקיע, ויתפרש הענין הזה איך שיתפרש (ע"ש בנאור), עכ"ס היו לדעת
המורה שני מיני מים, ולזה בא ע"ד הזוגי, ואף שעדיין לא נעשה הרקיע ולא הובדלו המים,
מה בזה? הלא בלשון העם ידבר כאשר הוא עתה על שפתם, ובלשון נודווג השם הזה כי ראו
שהגשם והשלג ירד מן השמים, ובארץ נהרות ומעינות יולאים. (ג) יהי, הרב המבאר נ"ע
הרמיה לבאר דקדוק מלת ויהי ודבריו נכונים, רק כמה שהביא בשם בעל פתח דברי שלח
במלאת היו"ד נקודה בא"א נע בסוף המלה, לא הנתי איה המקום שימצא א"א נע בסוף
המלה, ואם גם במלות וישען ויבך בג"ד כס"ת בדגש קל, בכל זאת המה נחים ולא נעים כנודע.
וכן אמתה על דברי הרב המבאר שאמר להלן רק שאין דרך היו"ד השרשית להיות נעה בסוף התיבה
ואם נאמר שכוונתו במלת נעה שהיא מרגשת במנעאל ולא על א"א נע, הנה גם זה לא יתכן
שכבר בא חז"ל גלוי שהיו"ד מרגשת בהם בסוף, וגם אזרי פת"ח ח"י. ע"י, והיו"ד באלה ארשית
והיא מרגשת בסוף התיבה. אף מה שהשיג הרב המבאר על ר"א במור ע"ש, לדעתי גם ר"א
כוון לדעת הרב ושניהם אמרו דבר אחד כי מה שכתב ר"א כשאין בהן תוספות אות בסוף לא
על אות הנוסף שלא לכורך לכד היתה כוונתו כי ידוע הוא שבפי המדקדקים גם אותיות השמוש
והבנוים נקראים נוספות, וכוונת הראב"ע (לדעת ר"א) שבאותם אשר אין בהם אות נוסף
בין לכורך או שלא לכורך, לא מלאנו המשרת בא"א בקל וולת ויהי וימי. גם מה שאמר הרב
המבאר בסוף דבריו, אבל כוונתו כשאין בסוף רק אות אחת נפה לשמוש, הנה אם גם אמת
הדבר כי בעבור אות אחת הבאה לשימוש בסוף לא תשתנה תנועות אית"ן ס"מ כאן הוא בלתי
מכוון, כי במלות ויהי, וימי, לא נוסף אות השמוש בסוף.

בראשית א

תרגום אשכנזי ילו

(ו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רְקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לַמַּיִם: (ז) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הַרְקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לַרְקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל

(ו) גאטט שפראך: עם ווערדע איינע אויסדעהנונג מיטן אים וואססער, דאמיט איינע אבי שיידונג זיין צווישען וואססערן אונד וואססערן. (ז) אלזא כאטש טע גאטט דיא אויסדעהנונג אונד אבשיירעטע צווישען דען וואססערן, וועלכע אונטער דער אויסדעהנונג, אונד דען וואססערן, וועלכע איבער דער

לרקיע

תרגום אונקלוס

(ו) וַיֹּאמֶר ייִ יְהֵא רְקִיעָא בְּמַצִּיעוּת מַיָּא וַיְהִי מַפְרִישׁ בֵּין מַיָּא לַמַּיָּא: (ז) וַעֲבַד ייִ יְת רְקִיעָא וַאֲפָרִישׁ בֵּין מַיָּא דִּי מַלְרַע לַרְקִיעָא

לכתוב יום ראשון כמו שבמוצב בשאר הימים שני שלישי רביעי למה נתב אחד למי שהיה הקב"ה יסיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני כך מפורש בבראשית רבה: (ו) יהי רקיע. יחזק הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום ראשון עדיין למים היו עמודי שמים (איוב כ"ו) עמודי שמים ירוספו כל יום א' ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמשחומם ועומד מגערת המאיי' עליו: בתוך המים. באמצע המים שיש הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו בין הרקיע למים שעל הארץ הא למדת שהם תלויים במאמרו של מלך: (ז) ויעש אלהים את הרקיע. תקנו על עמרו והוא עשייתו כמו ועשתה את לטרני' (דברי' כ"ח): מעל

באור

יקרא בקר שיבקר האדם בינותם, אמר שהי' ערב והי' בקר של יום אחד, ויתכן להיות כאשר נתנו קלת המפרשים הביאם הרמב"ן ז"ל, שרמו בזה לאשר יהי' ברביעי אמרי הנתן המאורות ברקיע השמים, שמיד כשיתחיל האור ללאת ויהי' בקר ליושני מזרח ברגע ההוא ממש יהי' ערב ליושני מערב וכן יתמיד הדבר בתנועות הגלגל על פני כל הארץ בעשירי וארבע שעות, שכל רגע מהם בקר במקום זה וערב במקום שנגדו על דרך גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור, והנה באמת נבחינת כל הכדור כלי יהי' תמיד ערב ובקר יחד ערב לזה ובקר לזה, והנחוב התחיל מדת היום מן הערב ואמר ערב ואח"כ בקר רמו אל האפס שקדם להויה בחמלת הבריאה: ואמר יום אחד ולא יום ראשון לפי שאין ראשון בלי שני, ועדיין לא נעשה השני, כי הראשון קודם לשני כמוין או במעלה, אבל שניהם נמלאים, והוא ממאמר הנקרא לבעלי ההגיון מאמר המטרף, אבל האחד לא יורה על שני, וכן מתוכם נל"א: (ו) רקיע, כמה דאת אמר וירקעו את פמי הזהב (שמות ל"ע ג'), החומר ההוא בתחלה שבראו מאין אמר שיהי' רקיע מחוח כאהל בתוך המים, ויהי' מבדיל בין מים למים: בתוך המים, באמצע המים שיש הפרש בין מים העליונים לרקיע, כמן הרקיע למים שעל הארץ, הא למדת שהן תלויין במאמרו של מלך (בראשית רבה ודברי' רש"י) (כ"ה הנוסח' ברש"י כ"י) וסיים בזה הרמב"ן ז"ל וזה מענין מעשה בראשית הוא ואל תקוה ממני שאכתוב בו דבר שהענין הוא מסתרי התורה ואין הפסוקי' לריכזי' לפאור בזה כי לא יאריך הכחוב בענינו והפירוש אסור ליועדיו וכל שכן אלינו עכ"ל, וק"ו בן בנו של ק"ו לקלרי ההשגה כמונו: ולפי פשוטו של מקרא הרקיע הוא האויר הוך והנהיר המבדיל בין מי הענן למים אשר על הארץ, כי אמרי שהימה הארץ מתחלתה מכוסה במים מכל עבריה, הי' האויר כלו רטוב ולא מלא ענן וערפל ואדים עבים העולים מן המים, ובראון השם ב"ה הובדלו מים ממים, קלתם עלו למעלה והיו ענן, וקלתם התקבלו והיו למקוה מים הנקראי' ימים, ובין מים למים נתהוה אויר זך ובהיר לכורך גשימת כל אשר נשמת רוח חיי' באפיו ולגדול הלמחי' והאילנות אשר אין להם קיום באויר רטוב ולא ומלא איד עב: (ז) ויעש, לשון עשיי' בכל מקום תקון הדבר על מתכוונתו:

ויחי

תרגום אשכנזי

אויסדעהנונג, אינד עם גע-
שאת אלוף. (ח) גאטט נענט-
טע דיא אויסדעהנונג היממעל,
זא ווארד אבענד אינד ווארד
מארגען, דער צווייטע טאג.
(ט) גאטט שפראך פערנער:
עס פערזאממעלן זיך דיא וואס-
סער אונטער דעם היממעל אן
איינען ארט, דאמיט דאז
טראקנע זיכטבאר ווערדע; עם
ווארד אלוף. (י) גאטט נענטע

בראשית א

לְרַקִּיעַ וַיְהִי-כֵן: (ח) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים
לְרַקִּיעַ שָׁמַיִם וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-
בֶקֶר יוֹם שְׁנַיִ: פ
(ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקְוּ הַמַּיִם
מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל-מָקוֹם אֶחָד
וַתֵּרָאֵה הַיַּבְשָׁה וַיְהִי-כֵן: (י) וַיִּקְרָא

אלהים

תרגום אונקלוס

לְרַקִּיעַא וּבִין סִימָא דִּי מַעַל לְרַקִּיעַא וְהוּא
כֵן: (ח) וַיִּקְרָא יי לְרַקִּיעַא שְׁמַיָא וְהוּא רְמֵשׁ
וְהוּא עֶפְרָא יוֹם תִּינִיין: (ט) וַאֲמַר יי יתְבַנְּשׁוּן
סִימָא מִתַּחְתֵּי שְׁמַיָא לְאַחְרָא חָד וְתַחְתֵּי
יַבְשָׁתָא וְהוּא כֵן: (י) וַיִּקְרָא יי לַיַּבְשָׁתָא
אֲרֵעָא

לרקיע שמים. שא מים שם מים אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמים: (ט) יקוו המים. היו
שטוחין על פני כל הארץ והקוים באוקיינוס הוא היס הגדול שנכל הימים:

קרא

ר ש י

מעל לרקיע. על הרקיע לא נאמר אלא
מעל לרקיע לפי שהן תלוין באויר ומפני
מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא
היה נגמר מלאכת המים עד יום ג' והרי
התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר אינו
במילואו וטובו ובשלישי שנגמר מלאכת המי'
והתחיל וגמר מלאכה אחרת כפל בו כי טוב
שני פעמים אחת לגמר מלאכת השני ואחת
לגמר מלאכת היום: (ח) ויקרא אלהים

ב א ו ר

ויהי כן, שהי' כן בלימי העולם: (ח) ויקרא אלהי' לרקיע שמים, הנכון לפי פשט הכתובים כאשר
כתב הרמב"ן ז"ל עם תוספת באור קצת כדרכינו, השמי' הנזכרי' בספוק ראשון הם השמי'
העליוני' אינם מכלל הגלגלים אבל הם למעלה מן המרכבה בענין ודמות על ראשי המי'
רקיע בעין הקרח הנורא נטוי על ראשיהם מלמעלה (יחזקאל א' כ"ג), ומהם נקרא הקב"ה
רוכב שמים, ולא ספר הכתוב בבריאתם דבר כאשר כתבו שלא הזכיר המלאכי' ופיות המרכבה
וכל דבר נפרד שאינו בעל גוף, ולא פרט דבר מליירתם, כי אם הזכיר בכלל שהיו השמי'
נבראים, כלומר שקדמותם אפס ונחסן השם ילאו אל היש, (ולכך אמרו רז"ל בראשי' נמי
מאמר היו כלומר שבספוק הראשון אף שלא נאמר שם בפירוש ויאמר אלהי' אעפ"כ הוא מענין
מאמר השם והוראתו כי הזכיר חסן השם ופעולתו בבריאת הרוחניים הנפרדים בהויתם אל
ההוי' אחרי האפס המוחלט), ואמר בשני שהי' רקיע בתוך המים כלומר שיתהוה מן המי'
הנזכרי' דבר מרוקע מבדיל ביניהם וקרא גם לאלו הכדורי' שמים בשם השמי' העליונים הראשונים,
ולכך יקראם בפרשה רקיע השמים, ויהן אותם אלהי' ברקיע השמים, לבאר שאינם הנזכרי'
בשם השמים רק הרקיעי' שקראם שמים, והבי' הרמב"ן ראוי' לדבריו אלה מדבריו קז"ל ע"ש
כי לא רכיתי להאריך: שני, ראוי להיות שני, אחת יו"ד הארש במקום הה"א שארשו שנה,
ואחת לסימן התאר כמו שלישי רביעי, וכן בא הרבים שניי', ונפלה למ"ד הפעל להקל:
(ט) יקוו, יתחברו, וכן ונקוו אליה (ימי' ג' י"ז): אל מקום אחד, הי' על פני כל הארץ

ה מ ע ר

(ח) שמים, הנכון לדעתי בטעם השלישי שנכתב רש"י ז"ל שהוא מן אש ומים (ונפל האל"ף), כי
באור נשאו האנשים עיניהם למרום ראו את השמש שהוא כדור אש, וגם הגשם והסלע היווד
על הארץ, ולזם קראו אש ומים. ודגנה תורה כלשון בני אדם.

בראשית א

אלהים וליבשה ארץ ולמקוה
המים קרא ימים וירא אלהים
כי טוב: (יא) ויאמר אלהים תדשא
הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ

פרי

חרגום אשכנזי לח

דאז טראָקנע ערדע, אונד דיא
פֿערוואַממלונג דער וואַסער
נענטע ער מערע, דאָ זאָה
נאַטט, דאָס עם גוט זיין.
(יא) נאַטט שפּראַך: עם שפּראַך
עס דיא ערדע אַללערליין
שפּראַסען, קרויט, דאָזאָיאַ
מען כרינגט, פֿרוכטבוים, דער
פֿרוכט

רשי

(י) קרא ימים. והלא ים אחד הוא אלא
אינו דומה טעם דג העולה מן הים בעכו
לדג העולה מן הים באספמיא: (יא) תדשא
הארץ דשא עשב. לא דשא לשון עשב ולא
עשב לשון דשא ולא היה לשון המקרא
לומר תעשב הארץ שמיני דשאין מחולקין

כל אחד לעלמו נקרא עשב פלוני ואין ל' למדבר לומר דשא פלוני שלשון דשא הוא לבישת הארץ
כשהיא מתמלאת בדשאים: תדשא הארץ. תתמלא ותתנסה לבוש עשבי' כל' לעז נקרא דשא ארבי' אזי
כלן בערבובי' וכל שרש לעלמו נקרא עשב: מזריע זרע. שיגדל בו זרעו לזרוע ממנו במקום אחר: עץ

חרגום אונקלס

ארעא ולבית פנישות מיא קרא יממי וחזא
יי ארי טב: (יא) ואמר יי תדאית ארעא
דיחאה עשבא דבר זרעיה מזרע אילן

פירין

כל אחד לעלמו נקרא עשב פלוני ואין ל' למדבר לומר דשא פלוני שלשון דשא הוא לבישת הארץ
כשהיא מתמלאת בדשאים: תדשא הארץ. תתמלא ותתנסה לבוש עשבי' כל' לעז נקרא דשא ארבי' אזי
כלן בערבובי' וכל שרש לעלמו נקרא עשב: מזריע זרע. שיגדל בו זרעו לזרוע ממנו במקום אחר: עץ

באר

מים ועפר מעורבים, כעין המים העכורים, וגזר על המי' שיתחברו אל מקום מסובב מכל
פאה, וגזר על העפר שיעלה עד שיראה על המי' ושם יתיב ויהי' אדמה יבשה שטוחה
כאוי' לישוב בני אדם, וכן כתוב לרוקע הארץ על המים (תהלים קל"ו ו'): (י) ליבשה ארץ,
השם הראוי' לה יבשה, כי בהפך המי' מעל העפר היא יבשה, אבל יקרא אותה ארץ בשם
כלל היסודות הנברא בראשון, והטעם כי בעבור היבשה נבראו היסודות כלם למען חיה' ישוב
לבני אדם שאין בתחתי' מיני בוראו זולתו: קרא ימים, אשר ימים לשון רבים, לפי שאין
שם ים שיקף את כל הארץ, והנה מקוה המי' כולל הקרק' עם המי' המנוקס' בו, ופעמי'
שיקרא הקרקע לבדו בשם ים כדנתיב ומלאו את המי' בימים, כמים לים מכסי' (ישעי'
י"א ט'): וירא אלהי' כי טוב, הוא קיומם ברכון השם, והענין כי כאשר הלבישם הבורה
הזאת חפץ בהם כי כך הם נאותי' אל התכלית המבוון מאתו ית' וגזר עליהם הקיום
וההתמדה על התכונה הזאת, והוא מה שאמרו רז"ל מפני מה לא נאמר כי טוב בשני לפי שלא
נגמרה מלאכת המי' בשני, ולא היו ח"ב עדיין על התכונה הנאותה אל תכלית הנתיב, וכן
לכן לא גזר עליהם הקיום עד היום השלישי שבו נגמרה מלאכת המים כראוי' לכורך כל מי
וכמת האדמה, והתחיל וגמר עוד מלאכה אחרת, ובו נאמר כי טוב שני פעמי' אחד למלאכת
המי' ואחד ליום: (יא) דשא, לבישת הארץ כלמתי' יקרא דשא, ברש"י ארבת"ז בלע"ז והוא
הערבא"ש בל"א (פפ"א ונלעטן, געוועכטע) קלחו יתגדל ויהי' עשב מזריע זרע וקלחו יהי' עץ
פרי עושה פרי למינו, ולכך לא אמר תדשא הארץ דשא ותולי' עץ פרי, כי באמת תדשא הארץ
דשא הוא מוסב על עשב ועץ, דשא עשב ודשא עץ כאשר אמרו, וכן מתורגם בל"א: ונכון
לפ"ז להיות תיבת דשא בטעם ז"ק המפסיק יותר מן הז"ק שנתנית זרע כי הוא מוסב על
עשב ועץ שאחריו, ואף שנפסוק י"ב תיבת דשא בת"ג מפסיק פחות מן הפשטא שנמלת זרע,
אין משם סתירה לדבריו, כי שם נאמר ותולא הארץ, וא"כ אינו מן הכורך לחבר דשא אל
עץ, כי פעל היליאה יחול על עץ ועל עשב בשם, ויתכן לומר תולא הארץ עץ עושה פרי,
ואולם בפסוק הזה אמר תדשא ואין פעל הדשיאה נופל על עץ, ואי אפשר לומר תדשא הארץ
עץ פרי, לפי שנהיותו עץ כבר ילא מגדר הדשיאה, ועל כרחך לומר תדשא הארץ דשא עץ פרי,
וא"כ מוכרח שתיבת דשא מוסב גם על עץ שאחריו, וכן נמלא מלת דשא צו"ק נקלת ספרים
מדויקים, ענ"ז בת"ס שלי הטעמתי ברביע כאשר העיד הא"ת שצ"ה נס"ס ונס"ע עט סופר
להכד"ק: מזריע זרע, שיגדל בו הזרע לזרוע מטעו במקום אחר: אשר זרעו בו, הן גרעיני,

פְּרִי עֵשֶׂה פְּרִי לְמִינֹו אֲשֶׁר זָרְעוּ-
בְּעַל-הָאָרֶץ וַיְהִי-כֵן: (יב) וְהוֹצֵא
הָאָרֶץ דְּשֵׂא עֵשֶׂב מִזְרִיעַ זָרַע
לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֵשֶׂה-פְּרִי אֲשֶׁר
זָרְעוּ-בּוֹ לְמִינֵהוּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים
כִּי-טוֹב: (יג) וַיְהִי-עֶרְבֹוּ יְהִי-בֶקֶר
יוֹם שְׁלִישִׁי: פ שני

פְּרוֹכֵט טרעגט, נאך זיינער
אַרֶט, וואָרין דער זאָממען
אײַזט, אויף דער ערדע. אונד
עס געשאַה אַלואָ. (יב) דיא
ערדע בראַכטע אַללערלייא
שפּראַסען הערפּאַר, קרויט,
דאַ זאָממען ברינגט, נאך זײַ
נער אַרֶט, אונד בײַם, דער
פְּרוֹכֵט טרעגט, אין וועלכער
דער זאָממען ליגעט, נאך זײַ
נער אַרֶט. דאַ זאַה גאַטט,
דאַס עס גוט וואָר. (יג) דאַ
וואָרד אַבענד, אונד וואָרד
מאַרגען, דער דריטטע טאַג.

(יד) וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֶת

ברקיע (יד) גאַטט שפּראַך: עס ווערדען ליכטער אין דער וואַיס-
אָרע-
ר ש י

תרגום אונקלוס

פִּירִין עֲבִיד פִּירִין לְזִנְיָה דִּי בֵּר זָרְעִיה בֵּיה
עַל אַרְעָא וְהָוָה בֵּן: (יב) וְאַפִּיקַח אַרְעָא
דִּירְתָאָה עֵשְׂבָא דְבֵּר זָרְעִיה מִזְרַע לְזִנְיָה
וְאִילָן עֲבִיד פִּירִין דִּי בֵּר זָרְעִיה בֵּיה לְזִנְיָה
וְחָוָא יֵי אַרְי טֹב: (יג) וְהָוָה רְמֵשׁ וְהָוָה
צִפֹּר יוֹם תְּלִיתָאִי: (יד) וַיֵּאמֶר יְיָ יְהוָה גְּהֹרִין
ברקיעא

פִּירִי. זי האָ טעם העץ נטעם פִּירִי
והיא לא עשה בן אלא ותולא הארץ עץ
עושה פִּירִי ולא העץ פִּירִי לפיכך כשנתקלל
אדם על עונו נסקדה גם היא על עונו
ונתקללה: אשר זרעו בו. הן גרעיני כל
פִּירִי שמהן האילן זומח כשנוטעין אותו:
(יב) ותולא הארץ וגו'. אע"פ שלא נאמר
למינהו בדשאין כליזויהן שמעו שנלטוו
האילנות על בן ונשאו ק"ו בעלמן כדמפורש
באגדה בשחיטת חולין: (יד) יהי מאורות

ב א ו ר

בל פִּירִי שמהן האילן זומח כשזרעוין אותו, כי כל האילנות יזמחו מזרעם אף שהמנהג במקלחם
ליטע מהם הענף, והרמב"ן ז"ל תמה מדוע לא הזכיר הכתוב אילני סרק ואיך לוח בעץ פִּירִי
לכדו, ואולם האמת שגם עץ השדה יתן פִּירִי אשר בו גרעיני הזרע, והראוי למאכל יקרא עץ
מאכל, אבל עץ פִּירִי הוא אם כולל לאילני סרק ולאילני מאכל: ויתכן ג"כ שיהיו כל אילני
סרק כגלל קוץ ודדד שלא למחו כי אם אחר שנתקללה האדמה, והיתה הכוונה הראשונה
שלא תוליא הארץ כי אם עץ פִּירִי הראוי למאכל אדם: למינו, מה שדומה לו והוא מתכונתו,
ויתכן שגמלת למינו חזרת על עשב ועל עץ פִּירִי, אבל לפ"ז הי' ראוי להיות למינו בטעם
מפסיק יותר מן זרע, ויראה לי שגוה אמרו חז"ל בחולין (דף ס' ע"א) שלא נאמר למינהו
בדשאים כליזויהן רק שנשאו ק"ו בעלמן, ע"ש: (יב) וירא אלהי' כי טוב, כן נאות אל התכלית
בקיום המינים ההם על מתכונתם, ובל מין ומין לכד כאשר אמר למינהו, והוא אסור
הכלאים כי הזרע אותם מנמיש בנח מעשה בראשית: (יד) יהי, ולא אמר יהיו כי בהקדים
הפעל אל הפועל נושא המאמר, לא ישמור כל"הק לא את המין ולא את המספר, יאמר כי
יהי זרעה בתולה (דברים כ"ב ב"ג), ויהי אנשי' אשר היו טמאים (במדבר ט' ו') דוגמתו
כל"הע (ווערבוט היאפערזאָנאָני), יאמר כל"הע (עם ווערדען) שלא ישמור המספר לומר (יח
ווערדען) או (עם ווערדע), ושמור זה הכלל: מארת, עתה כרביעי גור שיהיו כרקייע גופי'
מאירים מעוררים את זהר האור ללאת אל הפועל ע"י תנועת הרעדה שילידו בו, וע"י זה
יוליאן

בראשית א

בְּרִקְיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין
הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה וַהֲיוּ לְאֹתוֹת
וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וּשְׁנָיִם: (טו) וַהֲיוּ
לְמַאֲוֹרֹת בְּרִקְיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַאֲרִיךְ
עַל-הָאָרֶץ וַיְהִי-כֵן: (טז) וַיַּעַשׂ
אֱלֹהִים אֶת-שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים

אח

תרגום אשכנזי למ

דעהנונג דעם היממעלס, צו
אונטערשיידען צווישען טאג
אונד נאַכט, דאַמיט זיא זייען
צו צייכען, פֿיר צייטען, טאג
גע אונד יאָהרע, (טו) אונד
זייען אויך ליכטער אין דער
אויסדעהנונג דעם היממעלס,
צו לייכטען אויף דער ערדע,
אונד עס געשאַה אַלזאָ. (טז) אַל־
זאָ מאַכטע גאָטט דיא צווייא
גראָסען ליכטער, דאָגראַעסע־

רע

ר ש י

וגו'. מיום ראשון נבראו וברביעי לוח
עליהם להתלות ברקיע וכן כל תולדות
שמים וארץ נבראו ביום ראשון וכל א'
וא' נקבע ביום שנגזר עליו הוא שכתוב
את השמים לרבות תולדותיהם ואת הארץ
לרבות תולדותיה: יהי מארכת. חסר וי"ו
כתיב על שם שהוא יום מארה ליפול
אסכרה בתינוקות הוא שנינו ברביעי היו
מתענין על אסכרה אלא מפול בתינוקו':
להנדיל בין היום ובין הלילה. משנגזר האור הראשון אבל בשעת ימי בראשית שמו האור והחשך
הראשונים יחד בין ביום ובין בלילה: והיו לאותות. כשהמאורות לוקין סימן רע הוא לעולם שנאמר
מאותות השמים אל תחתו (ירמי' י') בעשותכם רלון הקדוש ב"ה אין אהם לריבין לדג מן
הסורעות: ולמועדים. על שם העתיד שעתידים ישראל להלטוות על המועדות והם נמנים למולד
הלבנה: ולימים. שמום החמה חזי היום ושמום הלבנה חזיו הרי יום שלם: ושנים. לסוף שם"ה
ימים יגמרו מהלכתם ב"צ מזלות המשרתים אותם והיא שנה: (טו) והיו למאורו'. עוד זאת ישמשו
שיאירו לעולם: (טז) המאורות הגדולים. שווים נבראו ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה א' א' לשני
מלכים

תרגום אונקלוס

בְּרִקְיעָא דְשָׁמַיָא לְאַפְרָשָׁא בֵּין יַמְטָא וּבֵין
לַיְלָא וַיְהוּן לְאַחֲוִין וּלְזַמְנִין וּלְמִימְנֵי בְּהוּן
יוֹמִין וּשְׁנָיִן: (טו) וַיְהוּן לְנְהוּרִין בְּרִקְיעָא
דְשָׁמַיָא לְאַנְהָרָא עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵּן:
(טז) וַעֲבַד יְיָ ית הָרִין נְהוּרִיא רַבְרַבִּיא ית

נהורא

ב א ו ר

יוליו את קרנותיו להאיר על הארץ: והיו לאחח, השנוי שילידו ויעשו ממנו אותות ומופתים
בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן כלשון ומאחות השמים אל תחתו (ירמי' י' ב'), ויתכן
שהיו לאותות לעונני דרך והולכי ימים שעל ידם ינירו את מהלכם לאורך ורוחב המדינות
ביבשה ובים: ולמועדים, זרע וקליב וקיר וחום וקין וחרף: ולימי', מדת היום ומדת הלילה:
ושנים, שישלימו מהלכם ויוסיפו שנות לשון בדרך ההוא, אשר הלכו בה, ושנת החמה בשם"ה
יום ושנת הלבנה בשלשים יום: (טו) והיו למאורת ברקיע השמים להאיר על הארץ, הוסיף
שהיו אורם והרם מגיע לארץ, כי אפשר שיראה להם אור בשמים ויעשה כל המעשי' הנזכרי'
מבלי שיאירו בארץ, ולכך אמר שהיו למאורות ברקיע השמים המביט בארץ ויאירו עליה:
(טז) ויעש אלהי' וגו' והן אחם אלהי', מלמד שלא נהיו אלו המאורות מגוף הרקיע אבל
גופי' נקבעי' בו, והזכיר ממשלחם, כי ענין הממשלה דבר אשר זולת האורה שזכר, כי יש
להם ממשלה בארץ כהויה ובהפסד, וממשלה בימים ובהרות כידוע: שגני המארת הגדולי',
נקראו השנים גדולים כנגד הכוכבים, ואם ישאל השואל והלא אמרו חכמי הספירות שכנג
לדק וכל הכוכבים מן מכנג ונוגה גדולים מהלבנה, התשובה אין פי' הגדולי' על מדתם
כגופם רק על אורם, ואור הלבנה כפלי כפלים בעבור היותה קרובה לארץ, (ומאור לשון

זכר

רע ליכט צור רעניערונג דעם טאגס, דאן קליינערע ליכט צור רעניערונג דער נאכט אונד דיא שטערנע. (ח) גאטט זעמטעזיא אין דיא אויסרעה: זונג דעם היממעלס, אויף דיא ערדע צו לייכטען, (יח) אויך צו רעניערען טאגס אונד נאכטס, אונד צו אונטערשיידען דען

את המאור הגדל לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים: (יז) ויתן אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ: (יח) ולמשל ביום ובלילה הבדיל

בין

חרגום אונקלוס

נהורא רבא למישלט ביממא וית נהורא זעירא למישלט בליליא וית כוכביא: (יז) ויהב יתרון יי ברקיעא דשמיא לאנהרא על ארעא: (יח) ולמשלט ביממא ובליליא

מלכיס שישתמשו בכתר אחד: ואת הכוכבי. ע"י שמיעט את הלונה הרנה לכאיה להפיס

באור

זכר אף שהמקונן ממנו מאורות) והשונה ההי' בעלמה נשיב לשואל איך נקרא ללונה מאור ואין לה אור בעלמ' כי היא מקבלת אורה מן החמה, והיא בעלמה גוף עבור כידוע, כי צאמר לו שאין הכוונה כי אם דבר המאיר על הארץ ומהיר את הגופים בהסתר השמש, והרי

המעמר

(יח) ולהבדיל, לדעתי הו"ו של ולהבדיל הוא לבאר המאמר הראשון ולמשול ביום ובלילה, כלומר כל ממשלתם תהיה רק להבדיל בין היום והלילה, ויתורגם: (נעשוך לו חונטערטיידען ח. ג. ו.) כי הנה נראה שפרט לך הכתוב יעודי לכא שמים סה שלא עשה כן בשאר ילורים, ולהורות נא להוליא מלב התועים שחשבו כי יש ביד מערכות השמים לפעול פעולות שונות בארץ חמתיה בחפץ רוחם ולכן יזנחו ויקטרו למלכות השמים, ולזה הזכיר לנו הכתוב כי מחוקס הוא רק להיות לאותות ולמועדים וגו' ולהבדיל בין היום ובין הלילה ולא זולת זה, והעד כי המאורות נבראו ביום רביעי וכבר הוננה הארץ על עמודיה והוליא את למחא, והנה ידוע כי לדעת הוברי השמים יהיה סוג הדומם והלומט נפרט תחת ממשלת כוכבי מעל, ולזה סברה החורה כי גם צטרס הוקנע לכא מרום במרום, כבר היתה הארץ על מבונה להדשיא דשא ועץ השדה נתן פרוי, ומזה נדע כי המתנות והכמחים כבר קבלו נחס מאת השם צטרס יולכו שמש וירח וכל כוכבי אור, ומעתה אין ספק כי אין לאל ביד נבא מרום לשנות טנעס או לפעול בהם נגד החוק אשר הושם להם מאת צורא הכל, ומעתה אם קצרה ידם לפעול ברוון צדומס ולומט, אף כי צבעלי חיים ובאדם, ולכן כמה כל ייטיבו אף כל יחיעו כחפלים רק כפי החקיס אשר שם להם רובנ שמים. וזה העיקר אשר רלחה תורתנו הקדושה להודיע לנו, והיא הנקודה אשר אליה יסונו כל ספורי מעשי בראשית להרתיק עם סגולתו מאמונת העמים, אך לא היתה כוונתו ית' ללמדנו חכמת הטבע (ואף כי מה שאמר הטבע) כי אין זה כלל מחק האמונה, וגם לא היו יולאי מלרים אשר להם הנחיל משה את תורתו מובשרים כלל להעמיק בחקירות עיוניות כחלה, כי איך יהי לעבדים אשר יאנוו תחת סבלות סוך לב להבין עמקי סודות הטבע? ובהמעמר לב' שמוח צנמה מקומות החוקתי הדעה הזאת צדברי הרמב"ם והראש"ע שגלס הסכימו יחד שלא היה דור מדבר דור דעה, ומזה בין חבין מה שקרא את הירח בין שני המאורות הגדולים אף שאין לו אור בעלם וגם יוב כוכבי לכת גדולים ממנו לפי שלא דברה התורה רק כפי

בראשית א

בין האור ובין החשך וירא אלהים
כי טוב: (יט) ויהי ערב ויהי בקר

יום רביעי: פ

(כ) ויאמר אלהים ישרצו המים
שרץ נפש חיה ועוף ועופף על-
הארץ על-פני רקיע השמים:

ויברא

הרגום אונקלוס

ולאפרשא בין נהורא ובין חשוכא והוא
יי ארי טב: (יט) והוא רמש והוא צפר יום
רביעי: (כ) ואמר יי ירחשון מיא רחיש
נפשא היחא ועופא יפרח על ארעא על

הרגום אשכנזי ט

דעו צווישען ליכט אונד פֿיני
סטערנים: דא זאך גאטט,
דאס עם גוט וואר. (יט) אלא
ווארד אבענד אונד ווארד
מארגען, דער פֿיערטע טאג.
(כ) גאטט שפראך: עם רענע
דאווואססער רעגעס בעזעעל-
טעם טהיער, אונד דאזגעפלי-
נעל פֿליעגע איבער דער עררע
אן דער אויסרעהנונג דעם
דים-

ר ש י

להפיס דעתה: (כ) נפש חיה. שיהא זה
חיות: שרץ. כל דבר חי שאינו גבוה מן
הארץ קרוי שרץ. בעוף. כגון זבובים.
בשקלים. כגון נמלים ומיפושאים ותולעים.
בנרות. כגון חולד ועכבר וחומט וכיוצא
בהם

ב א ו ר

והיו הלבנה מאירה בלילה במקום שאין זוהר השמש מגיע: (כ) ישרצו, פעל יולא, וכמוהו
ושך היאר לפרדעים (שמות ז' כ"ח), ההולדה ברבוי עם התנועה התמידית תקרא שרצה,
ויקראו השרלי' כן בעבור שהם מתרבי מאד ומתנועעו' בתנועה תמידית, או תהי' ההנחה
הראשונה על השרץ בעבור שהוא רך והועתק הפעל ממנו אל ההולדה ברבוי כי כן דרך השרצים.
וז' דעת אונקלוס, כי ישרצו המי' שרץ חרגס ירחשון מיא רחיש, ושרצו בארץ (בראשית ט' ז')
סתר מענין הולדה אחרת בארעא, כי עשה הלשון מושאל מן השרצים, והענין ואתם פרו
ורבו כשרלי' בארץ, וכן פרו וישרצו (שמות א' ז'), שהיו בהולדתם כשרצים לרוב: שרץ, שם
כילל למינים הרבה, יש שרץ בשקלים כגון נמלי' ותולעים, ויש שרץ בחיות כגון חולד ועכבר
וזומט וכיוצא בהם וכל הדיים, ויש שרץ בעוף, והוא כל עוף שיש לו ארבע רגלים מפני
שכרגליו יסמוך וינוע כשרצים, ואשר אינו כן יקראו עוף כוף מפני שעיקר תנועתו לעופף:
ועוף, נחלקו בו רבותיו ז"ל יש מהם שאמר שהעוף מן המים נברא, ולכך הזכיר בריאתם
בחמישי לפי שניום הזה הי' מאמר הבריאה נמים, ואמר רבי אליעזר הגדול בפרקיו בחמישי
השריץ מן המים כל עוף כוף, וא"כ לדעתו פירוש ועוף יעופף על הארץ נמשך כאלו אמר
ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף, ותפול מלת שרץ גם על עוף כוף, והכתוב שאמר
ויבר' ה' אלהי' מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים (ב' י"ט) כאלו אמר ויבר' ה'
אלהי' את כל חית השדה מן האדמה ואת כל עוף השמים ורבים כמוהו, אבל בגמרא נחלקו
בו ויש אומרים שהעוף משניהם נברא, אמרו מהרקק נברא ואם כן בעבור שהרקק בקרקע
ה' ומהם מולדותם מפני זה הי' המאמר בהם ביום החמישי, ובעל הטעמי' נרא' שהסביל
עם הדעה הזאת לפיכך העמיד מלת חיה בטעם אמת, והכוונה כאלו היו שם שני מאמרי'
נבדלי' המים ישרצו שרץ נפש חיה, והעוף יעופף על הארץ, ואלו היו תיבות ישרצו המי'
מוסבות גם על עוף יעופף היה לריך להעמיד מלת המים בטעם מפסיק יותר גדול מטעם מלת
חיה: על פני רקיע השמים, שטח קערורית השמי' נראה לאדם ולכך נקרא פני השמי',

ה מ ע מ ר

כפי השגחה, והכלל הזה יהיה אור לנתינתך בנאור ספורי מעשי בראשית, ואל תנקז (כאשר
עשו המחקרים מבני עמנו וגם קלת חכמי העמים) להשוות הספורים האלה עם חקות הטבע
הנוודעות לנו עתה, כי לא הייתה מגמת מורתנו לגלות כפוני הבריאה כפי מה שהם על אמתתם,
רק כאשר יראו פעולותיהם באדמה אל תושניה ההולכים לתומם ואין בידם מחקרי ארץ. והבן-

תרגום אשכנזי

בראשית א

היממעלם. (כא) נאטט ערשוף
היא נראסען מעעראונגעהייער
אונד אללעם קריענרע כע-
זעעלטע טהיער, וועלכעס דיא
וואססער אויפנערענט האכען,
יעדעס נאך זיינער ארט אונד
אללעס געשלינגעל נאך זיינער
ארט, אונד נאטט זאה, דאס
עס גוט זייא. (כב) דא זעגנעמע
וואנאטט, אונד שפראך: זייר
פרוכטבאר, מעהרט איך,
אונד

(כא) ויברא אלהים את-התנינים
הגדלים ואת כל-נפש החיה ו
הרמשת אשר שרצו המים
למינהם ואת כל-עוף כנף למינהו
ויברא אלהים כירטוב: (כב) ויברך
אתם אלהים לאמר פרו ורבו

ומלאו

ר ש י

תרגום אונקלוס

כהם וכל הדגים: (כא) התנינים. דגים
גדולים שנים. ונדברו אנדה הוא לויחן
ובן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את
הנקבה ומלמה ללדיקים לעמיד לבא שאם
יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם:
נפש חיה. נפש שיש בה חיות: (כב) ויברך
אותם. לפי שמזכרים אותם וכדין מהם
ואוכלין אותם הוכרכו לברכה ואף החיות

אפי רקיעא שמיא: (כא) וברא ייח תניניא
בברביא ויח כל נפשא חיתא דרתישא די
ארתישו מיא לזניהון ויח כל עופא דפרח
לזניהו ויחא יי ארי טוב: (כב) וברך יחיון
יי למימר פושו וסגו ומלו יח מיא ביממא

הוכרכו לברכה אלא מפני הנחש שעמיד לקללה לכך לא נרכן אלא הוא בכלל: פרו. לשון פרי. כלומר
עשו פירות. (תוס') ורבו אם לא אמר אלא פרו היה א' מוליד א' ולא יותר ובא ורבו שא' מוליד הרבה

ב א ו ר

ויאמר על פני השמי', אף שהעוף יעופף תחת פני השמים, כי כן משפט הלשון על כל גוף
המסתיר את גוף אחר מעין הרוחה בדרך תנועתו לאמר שהוא עובר עליו או על פניו,
וכמוהו ותעבור המנחה על פניו (בראשית ל"ב כ"ג): (כא) ויברא וגו', נעבור גדול הנריות
האלה שיש מהם אורך פרסאות רבות הגידו היוני' בספריהם שידעו מהם ארובי' חמש מאו'
פרסה ור"ל גם הם הפליגו בהם, נעבור זה יחס בהם הנריאה לאלהי' כי הוא שהמליאם
מאין מבראשית, כן כתב הרמב"ן ז"ל, והנה האמת שפעל ויברא מוסב גם על נפש החי' ועל
עוף כנף שגלם נרואי השם והוא הוליאם מן האפס והביאם אל הים, ואף שאמר הכתוב אשר
שרלו המים הנה יהיו המי' סבה פועלת או תמרית, בין כך ובין כך יחבן לומר שהשם ברא
את הדגים מאין, לפי שהו' מקור הסבות ופועלם, ובלעדו חסנו בקיומם לא יתקיימו אפי'
רגע ויזנו לאפס התנינם, דגים גדולים שנים, ויש מהם זכרים במקרא ביבשה, והם
מין נחשים: נפש חיה, שיש בה חיות: הרמשת, כענין בסמ"ך מן תרמסנה רגל (ישעי'
כ"ו ו') ותביריו, יענינו התנועה והדריכה על הארץ הפך ההתעופפות: (כב) ויברך, גזר
עליהם תוספת טובה שזהו ענין הברכה בכל מקום: לאמר, בכל מקום שיזכיר בעל ל"הק
דברי האומר כמות שהם בלי לשנות הגוף מנוכח אל נסחר לריך שתקדם להם האמירה כמו

ה מ ע מ ר

(כא) אח התנינם, הרר"ק הביא מלת תנן בשרש תנן (עיין ספר המלות להחכם געועניוס),
ואולי שראו נון שענינו בארמית דג ובתי' המשקל יורה נעברית וכן בארמית על הדגים היותר
גדולים, ואחר כך הועתק השם הזה גם על חיות הארץ אשר נורא מרואיהן כמו הנחשים והיה
לתנין (שמות ז' ט') וכדומה, ולפעמים נחלק הנו"ן במ"ס כמו התנינים הגדול (יחזק' כ"ט ג').
וידידי ד"ו הוסיף עוד לזה, כי לא יפלא הדגש אשר אמרו תי'ו תי'ו שהיא למשקל, כי גם
שם תבנר שראו גר והתי' למשקל, ובכל זאת בא הדגש אמריה והרנה כ"ג. (כב) פרו ורבו,

בראשית א

וּמְלֹאוּ אֶת-הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהַעֲוֹף
יָרֵב בָּאָרֶץ: (כג) וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-
בֹקֶר יוֹם חַמִּישִׁי: פ
(כד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ
נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וְרֶמֶשׂ

וּחַיָּו

תרגום אשכנזי מא

אונד פֿיללעט דאָ וואָססער אין
דען מעערען אונד דאָ געפֿלי-
געל מעהרע זיך אייף דער ער-
דע. (כג) אַלזאָ וואָרד אַבענד ,
אונד וואָרד מאָרגען, דער פֿינף-
טע טאָג. (כד) גאַטט שפּראַך:
דיא ערדע ברינגע הערפֿאַר
בעועלעטעס טהיער אַללער-
לייא אַרט, פֿיעה, געווירם,
אונד

רשי

(ע"ג): (כד) תולא הארץ. הוא שפרשתי
שהכל נברא מיום ראשון ולא הולכנו אלא
להוליא: נפש חיה. יש בה חיות: ורמז.
הס שרלים שהם נמוכים ורומשים על
הארץ ונראי' כאלו נגררין שאין הלוכס ניכר
כל לשון רמש ושרץ בלשוננו קונ' שוכרים:
ויעז

תרגום אשכנזי

וְעוֹפֵא יִסְגִּי בְּאֶרְעָא: (כג) וְהָוָה רִמַּשׁ וְהָוָה
צִפֵּר יוֹם חַמִּישָׁאִי: (כד) וַאֲמַר יי תפיק
אֶרְעָא נֶפְשָׁא חַיָּתָא לְוַנְהָ בְּעִיר וְרַחִישׁ
וּחַוָּח

באור

ויאמר או לאמר, והטעם (פֿאָנגענדע וואָרטע) או (וויא פֿאָנגט), נאלו אמר ויברך אותם
אלהי' בלשון הזה פרו ורבו וגו' ואלו לא הוסיף תיבת לאמר לא יתכן לדבר אחר בן בלשון
נוכח פרו ורבו, כי אם הי' כריך לשנות הגוף אל נסתר ולומר ויברך אתם אלהים שיפרו
וירבו וגו' ואמר זה הכלל: פרו, לשון פרי, כלומר עשו פירות: ורבו, אלו לא אמר כי אם
פרו הי' אחד מוליד אחד ולא יית' לכך הוסיף ורבו שהאחד יוליד הרב': ובא הלוי במקו'
העמיד, וכן ואת בהר (דברי' ל"ב נ') כי אין זה בכחו ונידו לעשות, והענין אני נותן
בנם נח שמשו ותרבו: והעוף ירב בארץ, אע"פ שנריתו מן האים ברכתו מהי' בארץ שיפרה
וירבה עליה, כי אין בעוף שיטיל ביטוי נמי' ויגדלו שם רק השוכני' תמיד במים ונוונים שם
עושין ביניהם בארץ ונולדי' בה: (כג) חמישי, הנח בין המ"ס והש"ן תמורת הדגש: (כד) בהמה,
הם הזינים האולג' עשן בין יסובי בין מדברי: ורמש, לשון רש"י, הם שרלים שהם נמוכי'
ורומשי' על הארץ ונראי' כאלו נגררים שאין הלוכס ניכר, כל לשון רמש ושרץ בלשוננו קונומו' בריה
עב"ל, והוא מלשון תנועה (רעגונג בל"א): והנה אף שפעל הרמישה יאמר גם על החי' ועל
הבהמה כדכתיב וככל החי' הרמשת על הארץ, וכן ויגוע כל בשר הרמש על הארץ בעוף ובבהמה
ובכל השרץ השרץ על הארץ (בראשית ז' כ"א) וכתיב בו תרמש כל חיתו יער (תהלים ק"ד כ'),
אע"פ"כ בכל מקום שזכר רמש סתם הכוונה ביחוד על השרלים הנגררי', וכן הענין בפעל
השריכה שיאמר על כל החי המוליד ברובי עם התמדת התנועה, ואע"פ"כ בכל מקום שנאמר
שרץ

המעמר

כתב הראב"ע: טעם פרו ורבו תפרו ותרבו, וכן ומות בהר כי אין זה בכחו ונידו ע"כ, וכוונתו
לפי שהוא מחק בעל הלשון לכוות רק לפועל שיפעל אך לא לפועל לקבל הפעולה לפי שאין זה
בידו, ולכן לא מכינו לווי בניינים הפעולים (רק בנפעל אם יבוא במקום הקל או ההתפעל כמו
הלחם הזמר), ולכן באן אף שהוא מהקל מ"מ לא שייך בו לווי באמת לפי שהפעולה הזאת אך
מפאת הטבע תבוא, ובפרט שהעלם המזוה אינו בעל בחירה חפשיית שיתכן לווי בו ולזה פירש
שהוא במקום עתיד והוא נכון, אבל מה שאמר ומות בהר (דברי' ל"ב נ') לדעתי הוא ענין
אחר כי הכוונה שם שיתכן את נפשו למות (ועיין בראש"י שם), וע"ז יקול הלוי.

בעשה

תרגום אשכנזי

אונד ווילד דעם לאנדעם אלי
לערלייא ארט, אונד עס גע-
שאה אלזא. (כה) גאטט מאכט
טע ווילד דעם לאנדעם אללער-
לייא ארט, פיעה אללערלייא
ארט אונד געווירם אללערלייא
ארט, אונד גאטט זאה, דאס
עס גוט ווייא. (כו) גאטט שפראך:
נון וואללען וויר איינען מענשען
מאכען אין אינזערם עבענביל-
דע, אין עהנליכקייט מיט אונז,
דאס

ר ש י

(כה) ויעש. תקום כלביון ונקימתו:
(כו) נעשה אדם. ענוותנותו של הקב"ה
למדנו מכאן לפי שהאדם נדמות המלאכים
ויתקנאו בו לפיכך נאלץ בהם וכשהוא
דן את המלאכים הוא נמלך בפמליא שלו שכן
מזינו בראשם שאמר לו מיכה (מלאכים א')
כ"ג) ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל כנף
השמים עומדי' עליו מימינו ומשמאלו וכי
יש ימין ושמאל לפניו אלא אלו מימינים

בראשית א

והיתו ארץ למינה ויהי כן:
(כה) ויעש אלהים את תהי הארץ
למינה ואת הבהמה למינה ואת
כל רמש האדמה למינהו וירא
אלהים כי טוב: (טו) ויאמר אלהים
נעשה אדם בצלמנו כדמותנו
וירדו

תרגום אונקלוס

והות ארעא לונה והיה כן: (כה) ועבד יי
ית שוח ארעא לונה וית בעירא לונה וית
כל ריחשא דארעא לונה ויחזא יי ארי
טב: (טו) ויאמר יי נעביד אינשא
בצלמנא כדמותנא וישלטון בנוני
ימא

לזנות ואלו משאילין לחובה. וכן (דניאל ד') נגזרת עירין פתגמא וכמאמר קדישין שאלתא אף כאן
בפמליא שלו נטל רשות אשר להם יש בעליונים נדמותי אס אין נדמותי בתחזונים הריש קנאה
במעשה בראשית: נעשה אדם. אע"פ שלא סייעוהו ביולדתו לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת
ענוה איהא הגדול נמלך ונטל רשות מן הקטן [ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שהיה מדבר עם בית
דינו אלא עם עצמו]. ויש מקום למינים לרדות ותשונת המיני' כתב נלדו ויברא את האדם
ולא כתב ויבראו: כללמנו. כלפוס שלנו: כדמותנו. להבין ולהשגיל:

ב א ו ר

שרן סתם הכוונה על המין ההוא ביחוד: והיהו ארץ, הו"ו האחרון נוסף כו"ו בנו בער
(כמדבר כ"ד ג' וט"ו), איכלי הבשר יקראו חיות וכלם יטרופו: (כה) ויעש, תיקום כלביונים
בתיקונם בקומתן: (כו) ויאמר אלהי', נתיחד בעשיית האדם מאמר בעבור גודל מעלתו,
כי אין טבעו כטבע החיה והנהמה אשר ברא במאמר הקודם לו, ולהורות על יתרון הכבוד
ההדר שצטרכו על כל בעל חי, לשאר מעט מאלהי' לתת בו נפש משכלת מכרת את בוראה
וכלחי

ה מ ע מ ר

(כו) נעשה, על לשון הרבים הנא במלות נעשה כללמנו וכדמותנו נראה לי הנכון כדעת הגאון
שהביא הראב"ע (אף שהיה דעה את דבריו) שאמר שכן דרך המלאכים, והענין הוא כי כבר כתב
הראב"ע עצמו (עיין לעיל סאוק א' בהמצמר) שרא אלהים כלשון רבים דרך כבוד כמו ארון
ובעל, והנה מלאנו לפעמים שהתאר והפעל הנאמר עליו יתרבה, כמו אלהים קדושים הוא
(יהושע כ"ד י"ט) יש אלהים אופטיום בדרך (תהלים נ"ח י"ג) וכן באשר התעו אותי אלהים (לקמן
כ' י"ג) ועיין גם בראב"ג, אשר הלכו אלהים (ש"ב ז' כ"ג), ולזה נאמר שגם כאן ארץ הכתוב
לשון רבים לכבוד ולתפארת, וא"ל אס גם העדים שהצמיד הנאין המה עדי שקר כמו שאמר
הראב"ע, הנה גם מנלי עדותם כבר נתאמת הדבר. בצלמנו, כלס נגזר מן כל לפי שכלל
נכרה

בראשית א

וירדו בדגת הים ובעוף השמים
ובבהמה ובכל הארץ ובכל
הרמש הרמש על הארץ:
(כו) ויברא אלהים את האדם
בצלמו בצלם אלהים ברא אתו

וכר

תרגום אשכנזי מב

דאס ויא רעגיערען איבער דיא
פישע דעם מעערעם, איבער
דאז געפליגעל דעם היממעלס,
איבער דאז פויעה אונד איבער
דיא גאנצע ערדע, זא וויא אי
בער אללעם געווירם, דאז
אויף דער ערדע קרייעכט.
(כו) דאז ערשוף גאטט דען מענע
שען אין זיינעם עבענכילדע;
אין דעם עבענכילדע גאטטעם

תרגום אונקלוס

ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו
ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו
ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו
ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו

ויברא דגת הים וכל ארעא
ויברא ריחשא וריחש על ארעא: (כו) וברא
יי יח אדם בצלמיה בצלם אלהים ברא
יחיה
ותשת עלי כפכה (תהלי' קל"ט) נעשה בחותם כמטבע העשויה על ידי רשם שקורין קוני"ו וכן הוא
אומר (איוב ל"ח) תתהפך כחומר חותם: כללם אלהים ברא אותו. פירש לך שאתו כללם המתוקן לו
כללם

באור

ובלתי נופלת חצת ההפסד, ולהמשילהו ככל מעשה בראשית נכח תבונתו, אמר ביצירתו נעשה
אדם כאלו נמלך הקב"ה בפמלי' שלו שהם מלאכי יה ונבואותיו לאמר, אחרי אשר בראתי את
כל חלה לכורך האדם תשמישו והנחתו עתה יבא הארון אל היכלו, נעשה אדם בכללם העליונים:
וענין כללם כמו לורה, שיבדל בצורתו הנפרדת מנורת יתר הקי בחכמה ותבונה ודעת וכשרון
המעשה וכוה יהי' לו דמות ודמיון עם מלאכי מרום, וע"י זה ירדה וימשול בחזקה בדגי'
ונעוף ובהמה ובכל הרמש, והנהמה תכלול החי, וימשול גם בארץ ענמה לעקור ולנתון
ולחפור ולחזוב נחשת וברזל; ולשון רדי' ממזלת הארון בעבדו, כי הוא המושל על כל: ואמר
וירדו לשון רבים בעבור היות האדם זכר ונקבה, ואולי רמו בזה אל התכלית שיהי' האדם
מדיני בטבעו, יתחבר עם הדומי' לו ויקי' עמהם בקבוץ מדיני, איש את אחיו יעזור להגיע
אל ההלכה, ואין היסוד מושל בכלל הקי ובכל הארץ ענמה כי אס בעור הקבוץ הכללי:
(כו) ויברא, יחד גם בזה בריאה למעלת האדם ולהודיע כי הוא מוליד מאין עם דעתו
ושכלו: ואחר שאמר בכללם כפל ואמר בכללם אלהי' ברא אותו לעורר הכוונה על עולם היתרון
הזה אשר לאדם שהוא בצורתו ונפשו הנפרדת דומה לעליונים, והכללם המתוקן לו כללם דיוקן
של יוצרו הוא, האלהי' בשמי' והוא לכדו על הארץ הולך נכחו באשר אמר המליץ, וכוהר
בכללמו כדמותנו לאשתכללם דא ברא למהוי הוא יחידאי בעלמא שליט על כללם: ולשון רש"י
בכללמו, בדפוס העשוי לו שהכל נברא במאמר והוא נברא בידיים שנאמ' ותשת עלי כפכה
(תהלי' קל"ט ה') נעשה בחותם כמטבע העשויה על ידי רשם שקורין קוני"ו עב"ל, וברש"י
כ"י

המער

נברה תמונת הדבר אשר יעשה הכל והמ"ס למאקל, ולכן במלת כללם אין לטעות שידמה ח"ו
היכיר ליוצרו כי גם הכל לא ידמה לדבר המכלל רק במרחק המקומי באורך ורוחב, ולזה אמר
בכללמו ביתם שבו, אבל כדמות שאפשר שידמה דבר לדבר מכלל כד, אמר כדמותיו בכ"ף הערך
שנא ע"ד ההעברה כמו כאלפים איש וכדומה (מדנני הרדי"א הוא האברבנאל ז"ל ביתר באור).

תרגום אשכנזי

כראשית א

זָכַר וּנְקָבָה בְּרָא אֶתֶם: (כח) וַיִּבְרַךְ אֶתֶם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת־הָאָרֶץ וּבְכֶשֶׁה וּרְדוּ בְּדַגַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיַּה הַרְמִשָּׁת עַל־הָאָרֶץ: (כט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה

עֲרֹשֶׁף עַר אִיהוּ, מֵאֲנָסְעוּ אֲוֹנֵי וּוּיִבְסֵן עֲרֹשֶׁף עַר וַיֹּא, (כח) זַעֲנֵי נַעֲטַע זַיִא, אֲוֹנֵי שְׁפִרְאֲךָ צוֹ אִיהוּנְעוּ: זַיִד פְּרוֹכְטִבְאָר, מַעֲה־רַעַט אִיִּךְ, פִּילְלַעַט דִּיא עַר־דַּע אֲוֹנֵי בַעֲצוּוִינְגַט וַיֹּא, הַעֲרֵר־שַׁעַט אִיבַעַר דִּיא פִּישַׁע דַּעַם מַעֲעַרַעַם, אִיבַעַר דְּאֹנַעֲשִׁלִּי נַעַל דַּעַם הַיִּמְמַעַלְס אֲוֹנֵי אִי־בַעַר אֶל לַעַם לַעֲבַעַנְדִּינַע טַהִיעַר, דְּאֹ אִיִּף עַרְדַּעַן קִרְיַעֲכֵט. (כט) נְאֻמְט שְׁפִרְאֲךָ: דַּע אִיבַעַרְנַעֲכַע אִיךְ אִיִּךְ אֶל־לַעַם

תרגום אונקלוס

רשי

יְחִיָּה דְּכַר וּנְיָקָבָא בְּרָא יְחִהוּן: (כח) וּבְרִיךְ יְחִהוּן וַיֹּאמֶר לְהוּן וַיִּפְשַׁד וּסְגוּ וּמְלוּ יַת אֶרְעָא וּתְקַיְפוּ עֲלֵהּ וּשְׁלֹשֹׁתוּ בְּנוֹגֵי יַמָּא וּבְעוֹפֵא דְשָׁמַיָא וּבְכָל חַיָּתָא דְרַחֲשָׂא עַל אֶרְעָא: (כט) וַיֹּאמֶר וַיִּי הָא יְהִיִּית לְכוּן יַת

לְלַס דִּיוֹקוּן יוֹלְרוֹ הוּא: זַכַּר וּנְקֵבָה בְּרָא אֹתָם. וְלַהֲלֵךְ הוּא אֹמֵר וַיִּקַּח אֶחָת מִלְּעוֹתָיו וַיֹּגֵ' וּמִלְרַשׁ אֲנֵדָה שְׁנִבְרָאוּ ב' פְּרוֹפִיס בְּנִרְיָאָה לְאֲשׁוּנָה וְאֶחָד מִלְּקוּ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא כַּאֲן הוֹדִיעַךְ שְׁנִבְרָאוּ שְׁנֵיהֶם בְּשָׂא וְלֹא פִירַשׁ לָךְ כִּי־כַד בְּרִייתָן וּפִירַשׁ לָךְ בְּמִקּוּם אֲחַר: (כח) וּבְכַשֶּׁה.

באר

ב"י נכתב קוי"ן בלע"ז והוא הנכון, ובל"א (טאעטשעו) שנו רושמי המטענות: זכר ונקבה ברא אחם, שהיתה הנריאה מתחלה זכר ונקבה יחד, ונשמחם כלולה בהם, אבל היצירה היתה לאדם לבדו וננין בלע לאשה כאשר יספר בפירשה הנאה, ולכך הזכיר כאן נריאה ונפרשה של מטה הזכיר יצירה: (כח) ומלאו את הארץ, נרבה שימלאו את העולם לרובם, ולפי דעתי ינרך אותם שימלאו כל הארץ ויפרדו הגוים למשפחות בקצוי תבל לרובם, ולא יהיו במקום אחד במשנהת אנשי דור הפלגה (לשון הרמב"ן ז"ל): ובבשה, נתן לאדם כח וממשלה בארץ לעשו' כרצונו בנהמות ובשרצים וכלל זוחלי עפר ולגנות ולנטוע ולעקור ולחכות כיוולא בזה לתקין הקבוצ המדיני: ורדו בדגת הים, אמר שיהיו רודים גם בדגי הים המביסים מהם, ובצוף השמי' שאינם עמהם בארצה גם בכל מי' דעה, וסדר אותם בנריאתם הדגו' והעוף תחלה ואח"כ החי' וכך אמר הכתוב תמזיליהו נמעשה ידך כל שמה תחת רגליו טנה ואלפי' כלם וגם בהמות שדי נסור שמי' ודגי הים וגו' (תהלים ק' ז' ות' וט'), (הרמב"ן): (כט) ויאמר אלהי' הגה נחתי וגו' נתן לאדם ולאשתו לאכול כל עשב זרע

המעמר

(כח) פרו ורבו, כתב הראב"ע ח"ל: ומלת פריה ורביה בלע"ז כמו בנריאת המים רק היא מלוה שהעתיקו קדמוניו ז"ל ושאו זה הפסוק זכר לדבר ע"כ, והרמב"ן אמר שיש לחלק כי בנריאת המים אמר אך ויברך אותם אלהים לאמר, וא"כ הנוונה רק שנתן בהם כח לשרות ולרבות, אבל כאן שנאמר ויברך אותם אלהים ויאמר להם הוא לווי גמור, ויפה דבר; אך שנכל זאת לדקו דברי הראב"ע שהוא רק אסמכתא, שלולי זאת יהיה גם ומלאו, וככשה, ורדו, ממות עשין וזה לא עלה בדעת איש, ויש להכדיק דברי חז"ל לפי הכלל שחמרנו בחז"ל ע"כ נדרר דרבי הלשון שאם יבואו שני לוויין רבוסים והשני בוי"ו הקצור מהיה הכווי השנייה כמו העתיד ונמשך ע"ד סנה ומסובב כמו זאת עשו וחי' (בראשית מ"ב י"ח) שענינו זאת תעשו לשען תמיו וכן נאמר באן פרו ורבו, ועי"ז תמלאו את הארץ וגו'.

כ ראשית א

נתתי לכם את כל עשב וזרע
זרע אשר על פני כל הארץ
ואת פרי העץ אשר בו פרי עץ
זרע זרע לכם יהיה לאכלה:
(ל) ולכל חית הארץ ולכל עוף
השמים ולכל רומש על הארץ
אשר בו נפש חיה את כל ירק
עשב לאכלה ויהי כן: (לא) וירא
אלהים את כל אשר עשה והנה

טוב

תרגום אשכנזי מג

לעם קרוים, דאן זאמען
פֿיחרט אויף דער גאנצען ער-
דע, אונד יעדען בוים, וואס
ראן פֿרוכט איזט, וועלכע זאא-
מען פֿיחרט: די עזע זאללען איי-
ער זיין צור שפיווע. (ל) אל-
לען טהיערען דעם לאנדעם
אבער אונד אללעם געפֿליגעל
דעם היממעלס אונד אללעם
קריעכענדען אויף דער ערדע,
וואַרין לעבענדיגע זעעלע אייט,
איבערנעכע איך אללעם גרינע
קרייטערוערק צו- שפיווע,
אונד זאָ געשאַה עם אויך.
(לא) גאָטט איבערזאָה אללעם,
וואָס ער געמאַכט האַטטע,

ר ש י

חסר וי"ו ללמדך שהזכר כונש את הנקב'
שלא תהא יולאנית ועוד למדך שהאיש
שדרכו לכבש מזווה על פריה וכזיה ולא
האשה: (כט) לכם יהיה לאכלה ולכל
חית הארץ. השוה לכם בהמות ומיות
למאכל ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית
בריה ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו
יחד כלם וכשנאו בני נח החזיר להם בשר
שנאמר כל רמש אשר הוא חי וגו' כירק
עשב שהחזירי לאדם הראשון נתתי לכם
את

תרגום אונקלוס

כל עיסבא דבר ורעיה מוֹדַרַע די על אפי
כל ארעא וירת כל אילנא די ביה פירי
אילנא דבר ורעיה מוֹדַרַע לכוון יהון למיכל:
(ל) ולכל חיהא דארעא ולכל עופא דשמיא
ולכל דרתיש על ארעא די ביה נפשא
חיהא ית כל ירוק עיסבא למיכל ויהוה כן:
(לא) וחוֹא יי ירת כל די עבד ויהא תקין
לחדא

ב א ו ר

זרע, הכוונה שיאכלו זרועי העשב כנגדני החטה והשעורה והקטניות וחולתם, וכן נתן להם כן
העץ שיאכלו ממנו הפרי הראוי לאכילה, אבל העץ ענמו אינו לפני אדם לאכילה גם לא
העשב עד שנתקלל אדם ונאמר לו ואכלת את עשב השדה (הרמב"ן): ולא הרשה לאדם ולאשתו
להמית ברי' ולאכול בשר, וכשנאו בני נח החזיר להם בשר שנאמר כל רמש אשר הוא חי וגו'
כירק עשב נתתי לכם את כל (בראשית ט' ג') כמו ירק עשב שהחזירי לאדם הראשון: (ל) ולכל
חית הארץ וגו', נתן להם כל ירק עשב לא פרי העץ והזרעים: (לא) וירא אלהי' וגו', יתבונ
המטביל כי בימים שקדמו לא אמר כי אס וירא אלהי' כי טוב וכאן ביום הששי אמר את כל
אשר עשה והנה טוב מאד, והענין כי אין בפרטי המליאות טוב גמור ומוחלט, כי אס טוב
ורע מעורב וכלול זה עם זה, ורעות רבות ימלאו בפרטי הנבראים, מהם נמשכות מלד שהם
נבראי' כי נמוע הוא שיהי' שום נברא שלם בחבליה השלמות, ומוכרח שיהי' מורכב מקנין
והעדר וההעדר מקור הרע, ומהם נמשכות אל השתלשלות הסבות והמסובבים במקרה הזמן
וסנעיו, ומהן נמשכות אל הנחירה והן רעות המדות והמעשים, וכלם רעות מלד וטובות
מלד, רעות בחבליה החלק הפרטי וטובות בחבליה הכללי כלו, כי אין מליאות כלל לרע מוחלט
בחבליה הרעה, והוא דבר נמוע וכולל סחירה בעלמו, כי כל נמלא מלד מליאותו הוא טוב,
ולולי היו הרעות ההם טובות בנפשי' אחת לא היו אכשר להמלא בעולם הנברא מעטם העוב
והמטיב

חרגום אשכנזי

בראשית א

אונד פֿאַנד עס וועהר גוט ; אל
זא ווארד אַבענד אונד ווארד
מאָרגען, דערעניגע זעכסטע
טאָג,

טוב מאד ויהי ערב ויהי בקר
יום הששי : פ

ויבלו

רא

חרגום אונקלוס

רשיי

לחדא ויהוה רמש ויהוה צפר יום שתחתאי :
ואשחכללו

אח כל : (לא) יום הששי . הוסיף ה' בששי
בגמר מעשה בראשית לומר שהתורה עמהם
על מנת שיקבלו עליהם ישראל תמזה

חומשי תורה . דבר אשר יום הששי נלס חלויס ועומדים עד יום הששי הוא ו' בסיון המוכן
למחן תורה :

באר

והמטיב האוהב הטיב בתכלית האהבה ומואס ברע המוחלט בתכלית המאוס, ותדע מזה שגם
הרע הפרטי הוא טוב ונאות אל התכלית המכוון בכלל היצירה ולריך בקיומו, כענין
שנאמר לכל זמן ועת לכל חפץ (קהלת ג' א') ואמשול לך משל המות הוא רע מלד שהוא
מפסיד נורת חיי אמוס בנחיתת הכלל גם הוא טוב לפי שההוי' וההפסד כלול ומדונק ונאחז
עד שכל הפסד סבת הוי' וכל הויה סבת הפסד, וע"י שניהם ישתנה כל נכרא מזורה לזורה כפי
התכלית הנרצה לשם ב"ה, וכן רעות הנחירה והמעשים הם רעות מלד הנותר בהם, ואולם
התאוה וחפשיית הנחירה טובה גדולה ויתרון לעולם בכללו, ולא יתכן הקיום זולתם, ואין
הנחירה חפשיית בלי האפשרות לדבר והפכו, ותהינה א"כ רעות הנחירות גם הם טובות
מלד, גם יהפכס השם ויטס לעונה בהשגחתו ובחמלתו, כי זה הוא תכלית הנבירה לחקן אח הרע
ולפסנו אל הטוב, ומעתה בכל הימי' שקדמו לא זכר כי אם פרטי היצירה, ובהם לא ימצא
הטיב הנמור, כי אם רע וטוב מעורב, ואולם מלד שגם ברע לורך אל קיום הטוב, ראה
הש"י ב"ה שהוא נאות אל התכלית ורצה בקיומו, לא מלד שהוא רע, כי אם בנחיתת היות
בו לורך אל הטוב, רצה במות, לא מלד היומו הפסד הזורה אלא מלד היומו סבת ההויה,
וכן רצה בילד הרע לא מלד היומו מתעב בני האדם אל הרע, אלא מלד היות בו לורך
לקיום העולם, וזהו וירא אלהי' כי טוב, ואולם עתה בששי כאשר נשלמה כל המלאכה בכללה,
ראה אלהי' את כל אשר עשה והנה אין בכללית העולם רע כלל, כי בנחיתת הכלל הכל טוב
ונאות מאוד אל התכלית המכוון מאתו ית', ואלו הי' אפשר שיושג התכלית ההוא באופן מסכים
יותר עם רצון הנורא אין ספק שהי' בוחר באופן ההוא, ואחרי שבוחר בכללות וסדר הזה הנמצא
אין ספק שהוא מסכי' מאוד עם רצון הנורא ית' וע"י יושג התכלית המכוון מאתו על זר
היותר טוב והיותר רצוי לפניו וזהו והנה טוב מאוד, פרטי הנבירה יקראו טובי' אבל הכלל
כלו טוב מאוד, והבן זה, ותדע ותשכיל גם מה שאמרו רז"ל בבראשית רבה, והנה טוב
מאוד והנה טוב זה מות, וכן הזכירו זה ילד הרע, וזהו מדת פורענות, ובזוהר בראשית
וירא אלהי' את כל אשר עשה והנה טוב מאוד, הנא אחקן מה דלא אתמר כי טוב בשני בנין
דאתברי' כי מותא והנא אתמר והנה טוב, ואלא כמה דאמרו חכמי' והנה טוב מאוד זה מות :
ובענין כללו' הברי' והנרצה בו מלאמי שם מאמר יקר, את כל אשר עשה לאשגאה כל דרין
דייתון לבתר כן, וכן כל מה דיתחדש בעלמא בכל דרא ודרא עד לא ייתון לעלמא, אשר עשה
דא כל עובדין דבראשית דתמן אתברי' יסודא ועקר לכל מה דייתי ויתחדש בעלמא לבתר כן,
ובנין כך חמא לי' הקב"ה עד לא הוה ושו' כלל בעובדא דבראשית : לפ"ו יכלול במאמר את כל אשר
עשה לא לבד הדברי' אשר ילאו אז אל ההויה, כי אם כל מה שיתחדש ויולד אח"כ עד סוף כל
הדורות כלס, כי שם הקב"ה שורש ועקר ויסוד לכלס במעשה בראשית, ועל כלל המלאכות הזה
לבד, הכולל כל העולמות וכל הזמני', יאמר שהוא טוב מאוד, והבן זה : יום הששי, בז התואר

המעמר

(לא) יום הששי, הנכון כי יום הוא נסמיכות כי מספר סדורי לתאר יחשז ויסמך אליו השם
ובמו' שצא צור הגדול (ש"א י"ט כ"ב), בית הגדול (ירמי' כ"ב י"ג), ון נאמר שנת הזמנים וכן
יום הששי, ומה שצא הששי כה"א הוא כאשר השכיל הרמב"מן לחרגס .